

Sisekaitseakadeemia
Finantskolledž

Karmen Sipelgas

**MAKSUKURITEGU RAHAPESU EELKURITEONA:
PROBLEEMID JA LAHENDUSED**

Lõputöö

Juhendaja:
Arnold Tenusaar, MA

Kaasjuhendaja:
Kerly Randlane, PhD

Tallinn 2019

SISEKAITSEAKADEEMIA LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Finantskolledž	Juuni 2019
<p>Töö pealkiri eesti keeles: Maksuritegu rahapesu eelkuriteona: probleemid ja lahendused</p> <p>Töö pealkiri võõrkeeles: Tax crime as predicate offences of money laundering: problems and solutions</p> <p>Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja koosneb 52 leheküljest. Lõputöös on kasutatud 67 allikat, millele on tekstis viidatud.</p> <p>Lõputöö on aktuaalne, sest 2018. aastal võeti vastu Euroopa Liidus kaks rahapesu tõkestamise direktiivi, mõlemas on otseste ja kaudsete maksudega süüteo sätetatud rahapesu eelkuriteona. Lisaks on Maksu- ja Tolliameti arengukavas aastateks 2017-2020 välja toodud kriminaaltulu tuvastamise võimekuse arendamine.</p> <p>Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada probleemid, mis esinevad uurimisasutustel menetluspraktikas kui rahapesu eelkuriteoks on maksuritegu ning pakkuda välja võimalikud lahendused. Eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismetoodikat.</p> <p>Peamiste probleemidena toodi välja, et piiriüleste kuritegude puhul on tõendite saamine ajamahukas, koostööd liikmesriikides takistab ühtse maksuritegude määratluse puudumine. Andmevahetus kolmandate riikidega ei ole ühtselt reguleeritud ning pikaajaliste õigusabi taotluste puhul võib tõstatada mõistliku menetlusaja küsimus. Siseriiklikult on probleemiks pangakontode keskregistri puudumine ja küberruumis toime pandud kuritegude tõendite saamise keerukus. Lisaks on probleeme tekitanud erinev tõlgendus hetkest, millal lõpeb maksuritegu ja algab rahapesu ning vara kasutamise eesmärgi tuvastamise keerukus.</p> <p>Võimalike lahendustena toodi välja teadlikkuse tõstmine läbi koolituste ja menetluspraktika jagamise, pangakontode keskregistri loomist nii siseriiklikul kui Euroopa Liidu tasandil ja rahapesu menetluspraktika suurendamist. Lisaks uurimisasutuste ülest uurimisgruppide loomist ning siseriiklikult, Euroopa Liidu siseselt ja kolmandate riikidega infovahetuse kiirendamist.</p>	
Võtmesõnad: rahapesu, maksuriteod, eelkuriteod	
Võõrkeelsed võtmesõnad: money laundering, tax crimes, predicate offences	
Säilitamise koht: Sisekaitseakadeemia raamatukogu	
<p>Töö autor: Karmen Sipelgas</p> <p>Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Olen nõus oma lõputöö avaldamisega elektroonilises keskkonnas.</p> <p>Allkiri:</p>	
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Arnold Tenusaar	Allkiri:
Vastab lõputöö nõuetele	
Kaasjuhendaja: Kerly Randlane	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Kerly Randlane	Allkiri:

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. MAKSUKURITEGU RAHAPESU EELKURITEONA	6
1.1. Rahapesu ajalugu ja olemus.....	6
1.2. Maksualased süüteod rahapesu eelkuriteona	13
2. RAHAPESU UURIMISE PROBLEEMID PRAKTIKAS JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED	23
2.1. Rahapesu uurimise probleemid kohtueelses menetluses kui eelkuritegu on maksukuritegu	23
2.2. Võimalikud lahendused rahapesu uurimise probleemidele	34
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	43
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	44
Lisa 1. Ekspertintervjuu küsimused.....	52

SISSEJUHATUS

Maailmas toimiva globaliseerumise tõttu on kuritegevus saavutamas laialdasemaid mõõtmeid kui kunagi varem. Piiriülese kuritegevusega võitlemine on muutunud aktuaalsemaks ning üks oluline kuritegevuse vastase võitluse valdkond on seejuures rahapesu. Läbipaistva ja ausalt toimiva ärikeskkonna säilimiseks Eestis ja mujal maailmas tuleb süsteemselt tuvastada ja karistada kuritegelikul teel tulu saanud isikuid.

Rahapesu on kuritegelikul teel saadud tulu käitlemine selle ebaseadusliku päritolu varjamiseks ning selle eelduseks on alati varasem eelkuritegu. Üheks võimalikuks eelkuriteo liigiks on maksukuritegu. Maksusüütegude uurimisel on oluline pöörata tähelepanu sellele, mis kuritegelikul teel teenitud rahast edasi saab ja kas maksupettuste toimepanijaid saab vastutusele võtta ka rahapesu eest. Rahapesu kiire ja efektiivne menetlemine on oluline riigi finantsüsteemi kaitseks. Käesolevas lõputöös käsitletakse rahapesu vaid maksukuritegude kontekstis. Lõputööga selgitatakse välja probleemkohad, mis takistavad rahapesu võimalikult efektiivset menetlemist juhtudel kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu ning pakutakse välja probleemidele ka võimalikud lahendused.

Lõputöö teema aktuaalsus tuleneb sellest, et 2018. aastal võeti Euroopa Liidus vastu kaks rahapesu tõkestamise direktiivi: V rahapesu tõkestamise direktiiv ning kriminaalõiguse abil rahapesu vastu võitlemise direktiiv (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018b). Mõlemas direktiivis on sätestatud, et liikmesriikide õiguses tuleb eelkuriteona käsitleda otseste ja kaudsete maksudega seotud maksukuritegusid. Lisaks on Maksu- ja Tolliameti arengukavas aastateks 2017 – 2020 ühe eesmärgina välja toodud kriminaaltulu tuvastamise võimekuse arendamine (Maksu- ja Tolliamet, 2017, lk 14). Teema on uudne, sest autorile teadaolevalt ei ole Eestis kirjutatud lõputööd, milles käsitletakse rahapesu menetlemise probleeme juhtudel kui eelkuriteoks on maksukuritegu ning nende võimalikke lahendusi.

Lõputöö uurimisprobleemina on püstitatud küsimus: millised probleemid esinevad rahapesu uurimisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu ning millised on võimalikud lahendused? Probleemide ja võimalike lahenduste välja selgitamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Milline on rahapesu ja maksukuritegude õiguslik raamistik?
- 2) Millised probleemid esinevad rahapesu uurimisel kohtueelses menetluses?
- 3) Millised on võimalikud lahendused nendele probleemidele?

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada probleemid, mis esinevad uurimisasutustel menetluspraktikas kui rahapesu eelkuriteoks on olnud maksukuritegu ning pakkuda välja võimalikud lahendused. Sellest tulenevalt on töö esimeses pooles uurimisülesanneteks ülevaate andmine rahapesu kujunemisest ja olemusest ning maksukuritegude käsitlemisest rahapesu eelkuriteona. Töö teises pooles on uurimisülesandeks selgitada ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal välja praktikas esinevad probleemid rahapesu kuriteo menetlemisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu ning pakkuda välja võimalikud lahendused.

Lõputöö eesmärgi saavutamiseks kasutatakse kvalitatiivset uurimismetoodikat. Andmekogumise meetodina kasutatakse kvalitatiivset dokumendianalüüsi ja ekspertintervjuusid. Lõputöös analüüsitakse Riigikohtu kohtulahendeid, Euroopa Liidu direktiive, õigusakte ja erialast kirjandust. Ekspertintervjuud viiakse läbi Maksu- ja Tolliameti, Riigiprokuratuuri, Ringkonnaprokuratuuri ja rahapesu andmebüroo esindajatega. Andmete analüüsiks kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi. Järelduste tegemisel on kasutatud analüütilist ja võrdlevat meetodit.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Iga peatükk on omakorda jagatud kaheks alapeatükiks. Esimene peatükk selgitab rahapesu olemust ja selle seoseid maksukuritegudega. Esimeses alapeatükis antakse ülevaade rahapesu kujunemisest ja olemusest ning teises alapeatükis selgitatakse millistel juhtudel saab maksukuritegu käsitleda rahapesu eelkuriteona.

Teine peatükk toob välja rahapesu kohtueelses menetluses esinevad probleemid kui eelkuriteoks on maksukuritegu ning pakutakse välja võimalikud lahendused. Teise peatüki esimeses alapeatükis kaardistatakse ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal probleemid, mis esinevad rahapesu uurimisel. Võimalikud lahendused tuuakse välja teise peatüki teises alapeatükis. Lõputöö allikmaterjalidena kasutatakse nii eesti- kui ka ingliskeelset erialakirjandust, teadusartikleid, õigusakte, rahvusvaheliste rahapesuvastaste organisatsioonide raporteid, Eesti kohtupraktikat, Euroopa Liidu direktiive ja teisi teemakohaseid allikaid.

1. MAKSUKURITEGU RAHAPESU EELKURITEONA

1.1. Rahapesu ajalugu ja olemus

Rahapesu tänapäeva tähenduses on maailmas suhteliselt uus nähtus, mis kujunes välja 20. sajandi algul. Läbi aegade on aga kurjategijad püüdnud kriminaalsest tegevusest saadud märkimisväärseid summasid, sealhulgas ka kriminaaltulu allikaid, õiguskaitseorganite eest varjata. Rahapesuga sarnased võtted on seega olnud kasutuses juba enne tänapäevase mõiste teket ning seda ilmestab hästi rahapesu ajalooline kujunemislugu ning hilisem rahapesu vastase võitluse süsteemi tekkimine.

Rahapesu on protsess, millega kuritegelikul teel saadud tulu integreeritakse finantssüsteemi ja seeläbi majandusse, varjates raha tegelikku päritolu (Northrup, 2011). Maaailma esimene teadaolev maksusätteid sisaldav normistik oli Hammurabi koodeks, mis kehtestati 18. sajandil eKr. Finantstehingute varjamisvõtete väljakujunemine sai alguse liigkasuvõtmise seadustest. Kirikuvõimude petmiseks võidi esitada laekunud intresse kui erilisi riskipreemiaid või leppisid kaupmehed omavahel kokku rahavahetuskursside ülespaisutamises. Seaduse silmis oli kuritegu see, kuidas raha teeniti, mitte viisid, kuidas seda peideti. (Naylor, 2002, pp. 134 – 135) Siit nähtub ka rahapesu käsitlemise erinevus ajas, kaasaja rahapesu mõistes on oluline ka raha allika varjamise eesmärk.

Rahapesu kui termin tõusis esile 1920. aastatel Ameerikas. Usutavasti viitas Ameerika politsei selle terminiga maffia gruppide omandis olnud pesumajadele, kus anti kriminaalsel teel teenitud tulule seaduslik vorm. Ebaseaduslikult saadud raha deklareeriti pesumajadest teenitud kasumina, millest tuleb ka viide „pesule“. (Chaikin, 1992, pp. 415 – 416, ref Stessens, 2000, pp. 82 – 83) Juriidilise terminina kasutati rahapesu samuti esimesena Ameerikas 1982. aastal tehtud kohtuotsuses, mis käsitles Colombia päritolu narkootikumidest saadud tulu konfiskeerimist (US District Court for the Southern District of Florida, 1982).

Rahapesu kriminaliseerimise vajadus tõusis ajaloos esile suuresti narkokuritegude tõttu. 1912. aastal allkirjastati esimene rahvusvaheline lepe uimastikaubandusega võitlemiseks, milleks oli rahvusvaheline oopiumikonventsioon ning 1931. aastal allkirjastati konventsioon narkootiliste ainete tootmise ja levitamise reguleerimiseks (Gilmore, 1999, p. 49).

Kriminaalne tegevus laienes jõudsalt üle riigipiiride ning nõudis järjest rohkem riikide tähelepanu. Euroopa Nõukogu alla kuuluv Kuritegevuse Probleemide Komitee (ingl k *European Committee on Crime Problems*) lõi 1977. aastal ekspertide valikkomitee, kelle ülesandeks oli uurida riikides tekkinud probleeme seoses ebaseaduslike ülekannetega, millel oli kriminaalne päritolu (Gilmore, 1999, p. 16). 27. juunil 1980. aastal valmis ekspertide valikkomitee tulemusena „Soovitus nr R (80) 10 kriminaalse päritoluga vahendite ülekandmise ning säilitamise vastaste meetmete kohta,“ mille Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee vastu võttis. Soovitus ei toodud välja meetmeid rahapesu kui kuriteo vastu võitlemiseks, vaid anti juhised pankadele, kuidas takistada tundmatute isikute anonüümsete kontode avamist ning juhiti tähelepanu pankadevahelise rahvusvahelise koostöö ja teabevahetuse suurendamise vajadusele. (Council of Europe Committee of Ministers, 1980) Üha suureneva organiseeritud kuritegevuse probleemiga tegelemiseks võeti Ameerika Ühendriikides 1986. aastal vastu esimene rahapesuseadus (ingl k *Money Laundering Control Act*), millega kriminaliseeriti esmakordselt rahapesu (Federal Financial Institutions Examination Council, 1986).

Rahvusvahelise koordineeritud rahapesu vastu võitlemise alguseks võib pidada 1988. aastal Viinis vastu võetud Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni uimastite salakaubaveo vastu võitlemise konventsiooni (United Nations, 1988). Seda konventsiooni arendas edasi 1990. aastal vastu võetud Euroopa Nõukogu rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon ehk nn Strasbourgi konventsioon. Konventsiooni eesmärk oli luua kurjategijatel nende tegevuseks vajalike vahendite ja selle tulemusena saadud tulu konfiskeerimiseks tõhus rahvusvahelise koostöö mehhanism. (Euroopa Komisjon, 2005) Mõlemad konventsioonid on olulised uimastikaubanduse ja rahapesuvastase võitluse võtmedokumendid, millele edaspidi on maailmas samal teemal diskuteerides rohkemal juhtudel toetatud.

Strasbourgi konventsiooni ettevalmistamisega samaaegselt, 1989. aasta juulis, kohtusid Pariisis seitsme suure tööstusriigi ehk G7 (Ameerika Ühendriigid, Kanada, Jaapani, Saksamaa, Prantsusmaa, Suurbritannia ja Itaalia) valitsusjuhid ning Euroopa Komisjoni president. Kohtumisel otsustati luua rahapesu vastu võitlev töörühm (ingl k *Financial Action Task Force*) (edaspidi FATF). Töörühma eesmärk oli uurida rahapesu ulatust ja meetodeid, sealhulgas selgitada välja õiguslikud aspektid ning eri maade koostöö võimalused. FATFi töös osales kokku 15 riiki ja üle 130 eksperdi, töö tulemusena valmis 1990. aastal FATFi

„Nelikümmend soovitus“ rahapesuga võitlemiseks. FATFi liikmed on hetkel 35 riiki, lisaks Euroopa Komisjon ja Pärsia lahe koostöönõukogu. (Financial Action Task Force, 2018) Töörühma loomine oli rahvusvahelisel tasandil rahapesu tõkestamisel oluline samm, sest loodi organ, mis kujundab rahapesu tõkestamise poliitikat ning peab ka selle üle järelevalvet.

1991. aastal võttis Euroopa Ühenduste Nõukogu Euroopa Komisjoni ettepanekul ja koostöös Euroopa Parlamendiga vastu esimese rahapesuvastase direktiivi – 91/308/EMÜ. Direktiiv oli suuresti mõjutatud FATFi 1990. aasta soovitustest. (Euroopa Ühenduste Nõukogu, 1991). Direktiiv oli peamiselt adresseeritud krediidi- ja finantsasutustele, olles preventiivse suunitlusega. Direktiiv kohustas võtma kasutusele meetmeid, mis tagaksid rahapesu tuvastamise enne kui see on jõudnud kriminaalmenetluse staadiumisse (Cullen, 1993, pp. 34 – 36). FATFi soovitusi on aastate jooksul pidevalt täiendatud, eesmärgiks viia soovitused kooskõlla ühiskonnas toimuvate muutuste ja valdkonna arengusuundadega. 1996. aastal täiendati esimest korda FATFi soovitusi, üks olulisemaid muudatusi oli otsus laiendada eelkuritegude ringi ning hõlmata lisaks narkootikumidega seotud kuritegudele ka teisi tõsiseid kuritegusid, mis jäeti riikide otsutada (Financial Action Task Force on Money Laundering, 1996).

2001. aastal võtsid Euroopa Parlament ja Nõukogu vastu direktiivi 2001/97/EÜ (nn II rahapesu direktiiv), millega muudeti I rahapesu direktiivi kahes olulises valdkonnas. Esiteks laiendas direktiiv rahapesu eelkuritegude ringi, lisades sinna kõik rasked kuriteod, sealhulgas ka terrorismiga seotud kuriteod ning teiseks suurenes direktiiviga kehtivusala ehk kohustatud isikute ring. Näiteks raamatupidajatel, advokaatidel ja notaritel tekkis direktiiviga samuti kohustus tuvastada oma kliente, säilitada andmeid tehingute kohta ja teha koostööd rahapesu tõkestamise eest vastutavate asutustega. (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2001) Teine FATFi soovituste uuendus oli 2003. aastal, kus soovitused ei hõlmanud mitte enam üksnes rahapesu, vaid ka terrorismi rahastamist (Financial Action Task Force, 2012 – 2018, p. 6). Sellega loodi raamistik rahapesu ja terrorismi rahastamise vastu võitlemiseks. Nii rahapesu II direktiivist kui FATFi soovitustest nähtub terrorismiohu suurenemine ühiskonnas ja terrorismi rahastamise tõkestamise suurenev roll.

Rahapesu ja terrorismi rahastamise III direktiiv – 2005/60/EMÜ – võeti vastu 2005. aastal (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2005a). Direktiiv loodi suuresti FATFi 2003. aasta soovitustele tuginedes. Sellega täiendati rahapesu mõistet ja eelkuritegude ringi laiendati

terrorismi finantseerimisega legaalselt või kriminaalselt omandatud rahaga. Ühtlasi tunnistas direktiiv kehtetuks 91/308/EMÜ direktiivi. Viimane FATFi soovitude uuendus oli 2012. aastal (Financial Action Task Force, 2012 – 2018, p. 7), millele omakorda järgnes 2015. aastal rahapesu IV direktiiv. Euroopa Liidu rahapesu direktiivid juhivad seega otseselt FATFi soovitustest ning annavad riikidele suuniseid, kuidas soovitusi ellu viia.

Euroopa Liidu IV rahapesu direktiivis suunati riike reeglipõhiselt regulatsioonilt üle minema riskipõhiste lähenemisviisidele ja seiremeetmetele, lisaks anti erasektorile senisest suurem vastutus rahapesu maandamismeetmete kasutamisel (näiteks „tunne oma klienti“ põhimõte) ning sarnaselt eelnevatele aastatele laiendati rahapesu eelkuriteo mõistet (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2015). Antud töö kontekstis on oluline välja tuua, et IV rahapesu direktiivis on esmakordselt rõhutatud, et otseste ja kaudsete maksudega seotud maksukuriteod on rahapesu mõistes eelkuriteod. Direktiiviga ei soovitatud liikmesriikide õigustes sätestatud maksukuritegude määratlust ühtlustada, kuid rõhutati sellekohase teabe vahetamisele ja abi andmisele.

Viimane rahapesu ja terrorismi tõkestamise direktiiv (nn V direktiiv) võeti vastu 30.05.2018 ning tuleb liikmesriikidel rakendada hiljemalt 10. jaanuariks 2020. Direktiiviga ennetatakse riske, mis on seotud virtuaalrahaga, antakse suunitlused parema kaitse loomiseks finantstehingutele, mis on seotud kolmandate riikidega ning rõhutakse tegeliku kasusaajate registrite tähtsusele ja rahvusvahelisele kättesaadavusele. Lisaks on välja toodud, et maksukuritegude kui rahapesu eelkuritegude alane teabevahetus on liikmesriikide vahel raskendatud, kuna maksukuriteo määratlus erineb riigiti. Direktiiv sätestab aga, et rahapesu andmebürood peaksid tagama ka kolmandate riikidega sellealase kiire, konstruktiivse ja tõhusa koostöö. (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a) Lisaks kinnitati eelmise aasta oktoobris ka direktiiv kriminaalõiguse abil rahapesu vastu võitlemise kohta, millega kehtestati rahapesukuritegude määratlemise ning nende kuritegude eest mõistetavate karistuste miinimumnõuded (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018b).

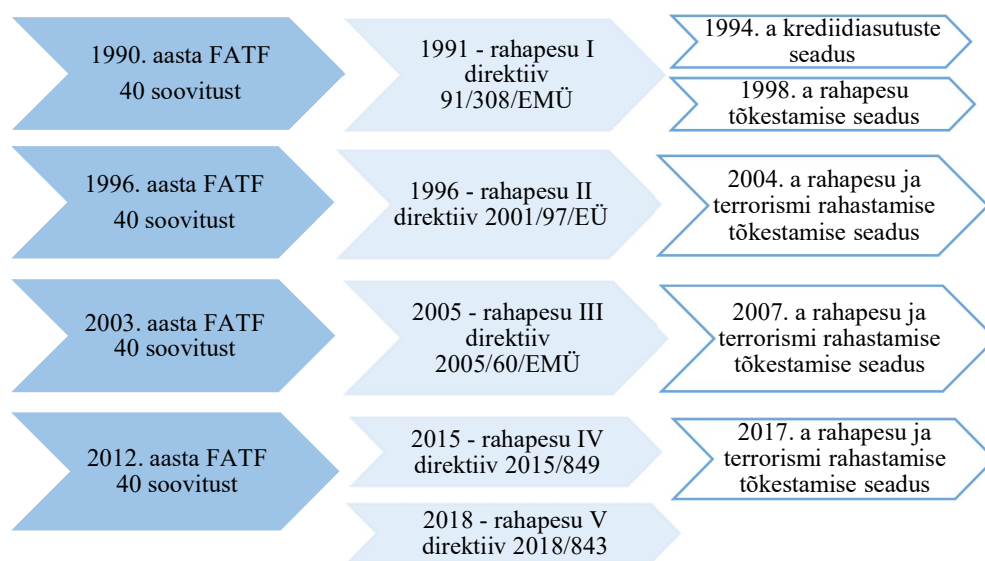
Rahvusvaheliste rahapesu tõkestamise meetodite väljatöötamine tõi kaasa ka vajaduse luua järelevalve süsteem, mille ülesandeks oleks kontrollida meetmete kasutuselevõttu riikides. Eelpool väljatoodud FATFi üheks eesmärgiks on olla ülemaailmse rahapesu tõkestamise meetmete hindaja, kuid kõik riigid ei ole FATF liikmed. Seetõttu moodustas 1997. aastal Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee rahapesu tõkestamise meetmete hindamise ekspertide

erikomisjoni (ingl k lühend *PC-R-EV*), kelle ülesanne oli hinnata FATFi mittekuuluvate Euroopa Nõukogu liikmesriikide rahapesu tõkestamise meetmeid ning hindamistulemusena koostada raport. Alates 2002. aastast kannab erikomisjon nime MONEYVAL. Ekspertid finants-, justiits- ja õiguskaitsealal viivad läbi hindamisi riikides kohapeal, andes hinnangu riigi rahapesu tõkestamise normidele ja nende toimimisele FATFi soovitude järgi. (Council of Europe, 2018) Eestit on MONEYVAL hinnanud neljal korral, viimati 2014. aastal (Council of Europe, 2014).

Eesti Vabariigi taasiseseisvumise järel tõusis ka Eestis päevakorda rahapesu vastu võitlemine. Esimest korda kasutati Eesti seadustes rahapesu mõistet 1994. aastal vastu võetud, kuid tänaseks kehtetus, krediidasutuste seaduse §-s 54 lg-s 1. Mõistet defineeriti kui kuritegelikult teel omandatud raha paigutamist legaalsesse äritegevusse või investeringutesse. Krediidasutustel tekkis kohustus vältida pangasüsteemi kasutamist rahapesuks ja seda klientide tuvastamise kohustuse tagamisega. (Krediidasutuste seadus, 1994) Seadus oli suunatud peamiselt pankade, kuid ka muude krediidasutuste töö reguleerimiseks, mistõttu on ka mõistetav muude rahapesu vormide väljajäämine nimetatud definitsioonist. Kriminaalkodeksisse lisati karistus rahapesu tõkestamise eeskirjade täitmata jätmise eest krediidasutuse juhi või töötaja poolt, karistusena oli §-s 148⁸ sätestatud rahaträhv koos teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega või ilma selleta (Kriminaalkodeks, 1994).

1996. aastal moodustati Eestis töörühm, kes koostöös PHARE (ingl k *Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*) ekspertidega valmistas ette rahapesu tõkestamise seaduse eelnõu. Eelkuritegude loetelu ei kehtestatud, vaid otsustati, et Eesti järgib nn kõigi kuritegude käsitlemise meetodit ehk rahapesu eelkuriteoks võivad olla kõik kriminaalkodeksis nimetatud kriminaalkorras karistatavad teod (Vahtra, *et al.*, 2006, lk 13). 25.11.1998 võttis Riigikogu vastu rahapesu tõkestamise seaduse, mis jõustus 01.07.1999. Samal päeval loodi ka rahapesu andmebüroo kui riigi keskne organ rahapesu tõkestamiseks. Seadus reguleeris krediidi- ja finantsasutuste, rahapesu andmebüroo ning teiste seaduses sätestatud ettevõtjate tegevust rahapesu tõkestamisel. (Rahapesu tõkestamise seadus, 1998) Samal aastal hakkasid kehtima ka baasdokumendid, millega reguleeriti rahapesu andmebüroo andmete kogumise, registreerimise, töötlemise ja väljastamise aluseid ning korda (Siseminister, 1999). Sellega oli Eestis loodud vajalik õiguslik baas rahapesu tõkestamise süsteemseks arendamiseks ning töö alustamiseks.

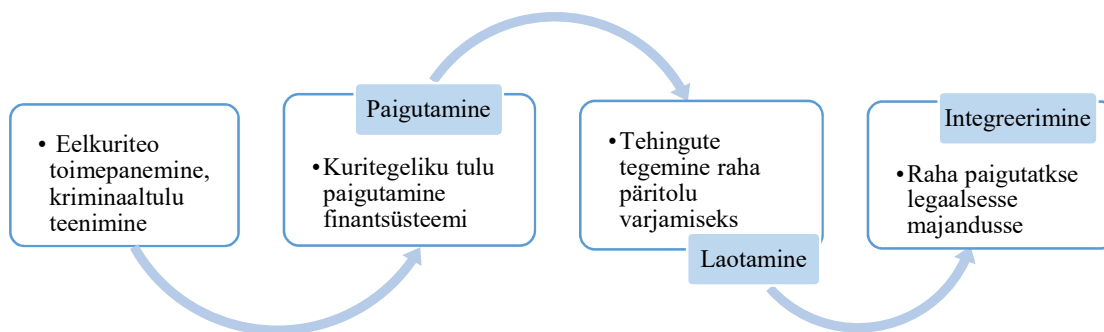
Rahapesu tõkestamise seisukohast on Eestis oluliseks sammuks Finantsinspektsiooni loomine 2002. aastal, mille ülesandeks on muu hulgas rahapesu tõkestamise juhendite välja andmine krediidi- ja finantseerimisasutustele ning nende asutuste tegevuse üle järelevalve pidamine. Samal aastal ratifitseeris Eesti ka Strasbourgi konventsiooni. 2004. aastal nimetati varasem rahapesu tõkestamise seadus ümber rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduseks (edaspidi RahaPTS) ja viidi kooskõlla rahapesu II direktiiviga. (Vahtra, *et al.*, 2006, lk 15) Viimane suurem muudatus RahaPTS-ga oli 2017. aastal kui töötati välja seaduse uus redaktsioon, millega viidi seadus kooskõlla rahapesu IV direktiiviga ning lisaks võeti eelnõu koostamisel arvesse ka 2014. aastal MONEYVAL hindamise tulemusena valminud ettepanekuid (Vabariigi Valitsus, 2017, lk 2). Eesti täiendab oma seadusi vastavalt rahvusvahelistele soovitudele selleks, et ühtne rahapesu poliitika toimiks efektiivselt kõikides liikmesriikides. Eelnevalt esitatud seosed rahvusvaheliste õigusaktide ja Eesti siseriikliku seadusloome vahel on välja toodud joonisel 1.

Joonis 1. Rahapesu tõkestamise õigusloome areng (Böszörmenyi & Schweighofer, 2015 ja rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017; autori koostatud)

Rahapesu mõiste legaaldefinitsioon on välja toodud RahaPTS §-s 4. Rahapesu on kuritegelikust tegevusest saadud vara või selle asemel saadud vara muundamine, üleandmine, omamine, valdamine ja kasutamine ning vara tõelise olemuse, päritolu, asukoha, käsutamiseviisi, omandiõiguse või muu õiguse varjamine kui on teada, et vara on saadud kuritegelikust tegevusest või selles osalemisest. Rahapesu on ka kuritegelikus tegevuses osalenud isiku abistamine muundades vara või vara üle andes, et isik saaks

hoiduda oma tegude õiguslikest tagajärgedest. Lisaks loetakse rahapesuks eelnimetatud tegevustes osalemist, seotust nendega, katsed neid toime panna ning nendele tegudele kaasaaitamist, kihutamist, soodustamist või nõuandmist. (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017) Rahapesu skeemid on tihti rahvusvahelised, mistõttu on seaduses sätestatud punkt, et rahapesuga on tegemist ka juhul kui kuritegelik tegevus, mille tulemusel saadi rahapesus kasutatav vara, toimus teise riigi territooriumil. Rahapesu eelkuritegude laia käsitlemise sätestab samuti RahaPTS § 4 lg 5, mille kohaselt on rahapesuga tegemist ka siis, kui ei ole kindlaks tehtud sellise kuritegeliku tegevuse üksikasjad, mille tulemusel saadi rahapesus kasutatav vara. Rahapesu mõiste legaaldefiniitsioon viitab mitmele kriminaalsele tegevusele. Rahapesu kui protsessi võib vaadelda mitme etapina, mis on välja toodud joonisel 2.

Joonis 2. Rahapesu etapid (Low, 2010, p. 51; autori koostatud)

Eelkuriteo etapi olemust selgitatakse põhjalikumalt järgmises peatükis. Klassikalises käsitluses jagatakse rahapesu aga kolme põhietappi (Al-Nuemat, 2014, p. 119):

- 1) Paigutamine – kriminaalsel teel teenitud tulu paigutamine finantsüsteemidesse. Eesmärk on rahale mitte tähelepanu tõmmata ja hoiustada seda pankades. See on kõige raskem etapp rahapesija jaoks, sest suurte summade käitlemisel on oht, et pangad seda märkavad ja teatavad sellest rahapesu ja terrorismi tõkestamise eest vastutavaid asutusi.
- 2) Laotamine – eelnevalt paigutatud varaga tehakse tehinguid, et varjata vara päritolu ja segada seda legaalselt tuluga. Selles etapis jagatakse raha enamasti mitmete kontode vahel, tehakse tehinguid välismaiste pankade ja varifirmadega. Tehakse kõik võimalik, et jätta järelevalveasutustele mulje, et tegemist on legaalselt teenitud tuluga ning proovitakse kaotada kõik jäljed tehingutest, mis võiksid viidata rahapesule.
- 3) Integreerimine – vara kasutamine legaalses majanduses nii, nagu oleks tegemist legaalse tuluga. Siin etapis proovitakse raha paigutada võimalikult tulusalt, näiteks ostes

kinnisvara, aktsiaid, ettevõtteid või muud väärtuslikku, et kurjategijatele ka edaspidi tulu teenida.

Tänapäeval on rahapesu üldjuhul seotud kuritegudega, mis toovad rahapesijatele märkimisväärset tulu, nagu näiteks narkokaubandus, väljapressimine, maksukuriteod ja arvutikelmused (Northrup, 2011). Rahapesul puhul on oluline ka majanduslik aspekt. Majandusteadlane Vito Tanzi on välja toonud rahapesu mõjud maailmamajandusele: mõjutab rahvuslike majandussüsteemide tegutsemise efektiivsust, aktiveerib nõrgema majanduspoliitikaga riikide majandussüsteeme ja korrumpeerib vähehaaval finantsturgusid ning vähendab rahvusvahelise finantssüsteemi usaldusväärsust avalikkuse silmis. Nende tegurite koosmõjul vähendab rahapesu maailmamajanduse kasvu määra. (Tanzi, 1996, p. 2) Rahapesu kuritegudeks kasutavad rahasummad on enamikel juhtudel väga suured, mistõttu on rahapesul otsene mõju maailma majanduse efektiivsusele ja jätkusuutlikkusele.

Kokkuvõtvalt on rahapesu kriminaalsest tegevusest teenitud tulu teadlik peitmine, eesmärgiga varjata vara tegelikku omanikku või illegaalset päritolu. Rahapesu on üldiselt rahvusvahelise iseloomuga kuritegu, mistõttu on loodud läbi ajaloo mitmeid rahvusvahelisi organisatsioone rahapesu ja terrorismi vastase poliitika ning normide väljatöötamiseks. Eesti rakendab Euroopa Liidu tasandil kehtivaid direktiive oma õigusaktidesse ja arendab pidevalt rahapesu ja terrorismi vastase tõkestamise süsteeme ning järelevalvet. Rahapesu olemuse mõistmiseks tuleb teada, et rahapesu kui protsessi võib vaadelda kolme põhietapina (paigutamine, laotamine ja integreerimine), millele eelneb alati eelkuritegu.

1.2. Maksualased süüteod rahapesu eelkuriteona

Rahapesu eelduseks on kuritegelikul teel teenitud tulu, mis pärineb eelkuriteost. Eesti õigussüsteemis tuleneb kuriteo mõiste karistusseadustikust (edaspidi KarS). KarS § 3 lg 1 sätestab, et süütegu on eelnimetatud seaduses või muus seaduses sätestatud karistatav tegu. Sama paragrahvi lõiked kaks ja kolm sätestavad, et kuritegu on üks süüteo liikidest ning kuriteod on KarS-is sätestatud süüteod, mille eest on põhikaristusena ette nähtud füüsilisele isikule rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus. (Karistusseadustik, 2001) Rahapesu eelkuritegu saabki olla iga nimetatud kuritegu, sealhulgas maksukuritegu.

Eelkuritegu on rahapesu vältimatu osa, tegemist ei ole rahapesu enese koosseisutunnusega, vaid eelkuritegu moodustab rahapesuga süütegude kogumi. Mõiste „eelkuritegu“ viitab kuriteole, millest pärineb rahapesu kuriteos kasutatav vara ehk kuritegu, millega kaasnes ebaseaduslik tulu. FATFi viimaste soovitude kohaselt peaksid riigid sisustama eelkuriteo kui rahapesu kuriteo obligatoorse tunnuse võimalikult laialt, et see kataks kõik olulised õigusrikkumised. Eelkuritegusid kirjeldades võivad riigid oma õigusaktides viidata kõikidele õigusrikkumistele või teatavale künnisele, mis on seotud kas raskete õigusrikkumiste kategooriaga või eelkuriteo eest ettenähtud vabadusekaotusega (künnise meetod), või eelkuritegude loetelule või nende meetodite kombinatsioonile (Financial Action Task Force, 2012 – 2018, p. 32). Riigiti võib seega eelkuritegude nimistu erineda.

Eelkuritegude loetelu ei ole Eestis piiratud. Rahapesu ja terrorismi rahastamise eelkuritegude suhtes kohaldatakse kõiki kuritegusid hõlmavat käsitlust (ingl k *all crime approach*), mis tähendab seda, et eelkuriteoks kvalifitseerumisel ei ole välistatud teatud süüteod, samuti ei ole eelkuritegudena kvalifitseerumisel sätestatud piiranguid karistuse liigi või karistuse alampiiri kohta (Kriminaalasi Denis Beliakovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi, 2005). Siiski toob 2015. aastal läbiviidud Eesti siseriikliku rahapesu ja terrorismi rahastamise riskihinnangu kokkuvõtte välja, et praktikas on Eestis eelkuritegude ring väga piiratud. Valdavalt on eelkuriteoks arvutikelmus või kelmus. Ülejäänud kuriteod on eelkuritegudeks vaid üksikjuhtudel, sealhulgas ka maksualased kuriteod (Rahandusministeerium, 2018).

Tabel 1. Kohtuotsuseni jõudnud rahapesu eelkuriteod perioodil 2013 – 2018 (Politsei- ja Piirivalveamet, 2019; Riigi Teataja, 2019; autori koostatud)

Kuriteo liik	Kohtuotsuseni jõudnud eelkuritegude arv						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	KOKKU
Narkootilise aine käitlemine	2						2
Omastamine		4					4
Kelmus	1	3			1	2	7
Soodustuskelmus					1		1
Investeermiskelmus				1			1
Kindlustuskelmus				1			1
Arvutikelmus	8	13	14	4	5	4	48
Kuritegelik ühendus					2		2
Altkäemaksu võtmine					1		1
Maksualane süütegu			1		1		2
Kõik isikud mõisteti õigeaks	3	2			1		6
Kohtulahendist ei selgu	1	3	4	1		1	10

Tabelis 1 välja toodud statistika kohtuotsuseni jõudnud rahapesu eelkuritegudest kinnitab Eesti siseriikliku rahapesu ja terrorismi rahastamise riskihinnangu kokkuvõttes välja toodud järeldust, et eelkuriteoks olnud kuritegude loetelu on Eestis väga piiratud. Enim on eelkuritegudeks registreeritud arvutikelmust, mille puhul võib öelda, et on välja kujunenud menetlus- ja tõendamispädevus. Rahapesu tõkestamise süsteemi terviklikkuse jaoks on aga oluline, et ka teiste eelkuritegude puhul oskaks uurimisasutused tuvastada ja tõendada rahapesu. Tabelist nähtav trend toob välja ka antud lõputöö olulisuse. Selleks, et rahapesu tõkestamise süsteem oleks võimalikult efektiivne, tuleb tuvastada probleemid, mis esinevad rahapesu menetlemisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu. Praktikas esinevad probleemkohad selgitatakse välja lõputöö järgnevas peatükis.

2005. aastal allkirjastatud Euroopa Nõukogu konventsioon nr 198 vähendas nõudeid eelkuritegude tõendamisel. Eelnev või samaaegne süüdimõistmine eelkuriteo eest ei ole rahapesus süüdimõistmise eeldus. Lisaks kui varem oli kohustus näidata konkreetse eelkuriteo seost rahapesuga, siis konventsiooni kohaselt on võimalik isik rahapesus süüdi tunnustada juhul kui on tõendatud vara pärinemine kuriteost, ilma et oleks vaja näidata, millisest konkreetsest kuriteost vara pärineb (Council of Europe, 2005). Eesti ei ole eelnimetatud konventsiooni veel ratifitseerinud (Council of Europe, 2019). Siiski ei saa näiteks vara päritolu tõendamisel lähtuda ainult isiku varalise seisuhindamisest ning asjaolust, et isikul puudub legaalne sissetulek või faktist, et isik on eelnevalt toime pannud kuriteo. Olukorras, kus on küll põhjendatud kahtlus, et isik pole legaalselt vara saanud, kuid samas ei suudeta seda vara ühegi võimaliku kuriteoga siduda, puuduvad rahapesu koosseisu objektiivsed tunnused. (Feldmanis & Ploom, 2007, lk 182) Seega isiku süüdimõistmiseks rahapesus KarS § 394 alusel tuleb tõendada vara pärinemine kuriteost, kuid pole vajalik selle eest eelnev süüdimõistmine.

Eestis on lubatud võtta isik vastutusele nii eelkuriteo kui ka selle kuriteo läbi saanud vara suhtes toime pandud rahapesu eest (Kriminaalasi Denis Beliakovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi, 2005). Kõikides riikides sellist võimalust ei ole. Eelkuriteo toimepanija rahapesu eest karistamise piirang tugineb mõnede riikide puhul konstitutsioonilistel või fundamentaalsetel õiguspõhimõtetel, selliseks riigiks on näiteks Rootsi (United Nations Office on Drugs and Crime, 2004). Saksamaa karistusseadustikus on samuti säte, mille kohaselt eelkuriteo toime pannud isikut rahapesu eest ei karistata kuigi tegu on koosseisupärane, õigusvastane ja süüline. Isikud, kes aga ei osalenud eelkuriteo toimepanemisel, kuid panid toime rahapesu,

kuuluvad rahapesu koosseisu alusel vastutusele võtmisele. (Joecks & Miebach, 2003, S. 1385) Võimaluse mitte käsitleda rahapesu subjektina eelkuriteo toimepanijat annab nn Strasbourgi konventsiooni art 6 lg 2 punkt b ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsiooni art 6 lg 2 punkt e (Riigikogu, 2000a; Riigikogu, 2000b). Sarnaselt Eestiga on aga mitmed riigid näinud ette võimaluse karistada eelkuriteo toimepanijat ka rahapesu eest, ühe sellise näitena saab välja tuua Poola (European Committee on Crime Problems & Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures, 2007).

Selleks, et kuritegeliku vara kasutamist saaks pidada rahapesuks, peab tegu omama ka reaalselt potentsiaali majanduse normaalse toimimise kahjustamiseks. Kui kuritegeliku vara käitlemise viis ei kahjusta riigi rahandus- või majanduskäivet, ei saa seda pidada rahapesuks. (Kriminaalasi Silver Sisaski süüdistuses KarS § 199 lg 2 p-de 4, 7 ja 8, § 394 lg 1 ning § 202 lg 2 p 2 järgi, 2010) Riigikohtu kriminaalkolleegium on välja toonud, et kuritegeliku päritoluga vara ning selle allikaks olnud kuriteo vahelise seose näilises kaotamises ja selle vara suunamisel majanduskäibesse peab olema varaga tehtavates toimingutes keskne osa, sest toiminguid ei saa pidada rahapesuks juhul kui seose näiline kaotamine on üksnes toimingute kõrvaleesmärk või -tagajärg. Rahapesuna ei saa seega käsitleda kuritegevuslikul teel saadud vara käitlemist isiklikuks tarbeks ehk kui vara suunatakse vahetusse lõpptarbimisse (näiteks ostetakse tarbeesemeid). (Kriminaalasi Denis Beliakovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi, 2005) Ainuüksi selline seisukoht annab mõista, et alati ei ole lihtne tuvastada varaga tehtavate tehingute sisu ning kuulumist rahapesu koosseisu.

Mõistmaks, millistel juhtudel on kuritegelikul teel teenitud tulu vaadeldav rahapesu objektina, on oluline aru saada, mis hetkel läheb eelkuritegu üle rahapesuks ning millistel juhtudel piirdub kuritegu ainult eelkuriteoga ja rahapesu koosseisu ei täideta. KarS § 63 lg 1 sätestab, et kui isik on toime pannud ühe teo, mis vastab mitmele eri süüteo koosseisule, siis määratakse või mõistetakse talle üks karistus seadusesätte alusel, mis näeb ette raskeima karistuse. Süüteo koosseis tähendab ühte süütegu, mille koosseis paikneb kas ühelõikelises (ka ühes lõikes, kui teine näeb ette juriidilise isiku vastutuse) või paragrahvis, kus üks süüteo koosseis sisaldab ühte tegu, mis on raskusastmelt kvantifitseeritud mitmesse lõikesse. (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 185) Sama isiku poolt toime panduna moodustavad rahapesu ja tema eelkuritegu kuritegude kogumi, üldjuhul reaalkogumi (KarS § 63 lg 2), ning eelkuritegu ei ole rahapesukoosseisu osa. Eelkuriteo ja rahapesu piiri mõistmise teeb keerulisemaks ka asjaolu, et mõningatel juhtudel võivad rahapesu võtetega sarnased

manipulatsioonid varaga olla eelkuriteo enese, mitte rahapesu osa ning vastutus rahapesu eest on sellisel juhul välistatud. (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 944)

Mõistmaks seda, mis hetkel lõppeb eelkuritegu ja algab rahapesu, tuleb selgitada rahapesu objekti olemust. Rahapesu objektiks on kuritegeliku tegevuse tulemusel saadud vara ehk kriminaaltulu – hüve, mis saab toimida majandusliku väärtuse kandjana (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 945). Seega ei saa rahapesu objektiks olla midagi, millel puudub majanduslik väärtus. Siinjuures tuleb arvestada ka sellega, et eelkuritegu ei pea rahapesu toimumise ajaks olema lõppenud, näiteks juhtudel kui on jätkuv või korduv süütegu ja kriminaaltulu laekub edasi (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 944). RahaPTS § 3 lg 2 sätestab, et „Vara on igasugune ese, samuti sellise eseme omandiõigust või muid selle esemega seotud õigusi tõendav dokument, sealhulgas elektroonne dokument, ning sellisest esemest saadud kasu“ (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017). Definitsioonist nähtub, et vara mõistet on püütud defineeritud võimalikult laialt, et hõlmata selle kõiki võimalikke esinemisvorme.

Naastes rahapesu legaaldefiniitsiooni juurde (RahaPTS § 4), on rahapesu eelduseks kuriteost saadud vara või selle asemel saadud vara, mistõttu on üheks võimalikuks eelkuriteo ja rahapesu diferentseerimise aluseks vara tekkimine. Rahapesu võib alata siis kui eelkuriteost on vara saadud. Illustreerivaks näiteks maksualaste süütegude kontekstis võib tuua käibemaksu tagastusnõude alusetu suurendamise KarS § 389¹ alusel. Tagastusnõue on isiku õigus saada tagasi seaduses ettenähtust rohkem makstud maksusumma või muu enammakse vastavalt maksukorralduse seaduse (edaspidi MKS) §-le 33 (Maksukorralduse seadus, 2002). Kui maksukohustuslane esitab käibedeklaratsiooni, milles on esitatud valeandmed selliselt, et isikul tekib käibemaksu enammakse (sisendkäibemaksu arvatakse alusetult maha) ning seda suuremas summas kui 40 000 eurot, siis on kuritegu lõpule viidud maksudeklaratsiooni esitamisega (Kriminaalasi Ivo Voori (Voor) süüdistuses KarS § 389² lg 1, 2015). Antud näites valeandmetega käibedeklaratsiooni esitamisega on tekkinud maksukohustuslasele vara, millel on majanduslik väärtus ning sellega on eelkuritegu ka lõpule viidud.

Maksualased kuriteod, mis võivad olla rahapesu eelkuriteoks, on leitavad KarS-i 21. peatükist majandusalaste süütegude neljandast jaost. Sisuliselt on maksukuriteod jaotatavad kolmeks: maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine (§ 389¹), salakaubavedu (§ 391) ja ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaubaga ja

aktsiisikaubaga (§ 393) (Karistusseadustik, 2001). Järgnevalt selgitatakse täpsemalt iga eelneva sätte olemust ning tuuakse välja, mis hetkel lõpeb nende puhul eelkuritegu ning millal on tehingud maksukuriteost saadud varaga vaadeldavad võimaliku rahapesu objektina.

KarS § 389¹ kehtestab karistuse maksukohustuse varjamise ja tagastusnõude alusetu suurendamise eest. KarS § 389¹ lg 1 sätestab, et maksuhaldurile (Maksu- ja Tolliamet) andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise eest maksu- või kinnipidamiskohustuse vähendamise või tagastusnõude suurendamise eesmärgil, kui sellega varjatakse maksu- või kinnipidamiskohustust või suurendatakse alusetult tagastusnõuet suurele kahjule vastava summa võrra või enam, karistatakse rahalise karistuse või kuni viie aastase vangistusega. (Karistusseadustik, 2001) Suurele kahjule vastav summa on summa, mis ületab 40 000 eurot (Karistusseadustik, 2001, § 12¹). Selle paragrahviiga kaitstav õigushüve on maksude korrapärane laekumine ning maksumenetluse tulemuste õiguspärasus, laiemalt maksundus tervikuna, mille taga on omakorda riigieelarve tulude korrapärane laekumine ehk riigi fiskaalhuvid (Kriminaalasi K. L-i süüdistuses KrK §141¹ lg 1, KarS § 209 lg 2 p 1– § 25 lg 2, § 344 lg 1 ja § 345 lg 1 järgi, 2007). Paragrahvi kohaldatakse kõikide riiklike maksude puhul, millega seoses on maksuseaduses ette nähtud maksudeklaratsiooni esitamise kohustus. Impordi- või ekspordimaksu (tollimaks, impordilt makstav käibemaks või aktsiis) deklareerimata jätmise või väärdeklareerimine on üldjuhul karistatav aga salakaubaveona (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 919).

KarS § 389¹ on seega võimalik rakendada nii füüsilise kui juriidilise isiku tulumaksu, sealhulgas kinnipidamisele kuuluva tulumaksu, sotsiaalmaksu, hasartmängumaksu, käibemaksu ja aktsiiside deklareerimata jätmise või vähem deklareerimise korral. Maamaksule, raskeveokimaksule, ettevõtlustulu maksule ja tulu – ning sotsiaalmaksu avansilistele maksetele paragrahv rakendatav ei ole, sest nendega ei kaasne isikul deklareerimiskohustust. Lisaks ei välista koosseisu sõnastus selle rakendamist ka kohalikele maksudele, mida tuleb deklareerida (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 919). MKS § 3 lg 4 järgi kohaldatakse maksu kohta sätestatud ka kogumispensionimaksele, töötuskindlustusmaksele, teekasutustasule, saastetasule, vee erikasutusõiguse tasule ja maavara kaevandamisõiguse tasule, kuid nende näol pole siiski tegemist maksudega, seetõttu ei ole ka nende maksete objekti kohta andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamine käsitatav maksu- või

kinnipidamiskohustuse varjamisega ja KarS § 389¹ rakendamisele ei kuulu (Kriminaalasi Kulno Tubli süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi, 2008).

Sama teo eest, kui sellega varjatakse maksu- või kinnipidamiskohustust või suurendatakse alusetult tagastusnõuet eriti suurele kahjule vastava summa võrra, sätestab karistuse KarS §389¹ lg 2. Vastavalt KarS § 12¹ lg-le 3 on eriti suur kahju summa, mis ületab 400 000 eurot. Lisaks on sama paragrahvi lõikes 3 sätestatud juriidilise isiku vastutus kui juriidiline isik on toime pannud eelnevat lahti seletatud KarS § 389¹ lg-s 1 ja 2 nimetatud teod. (Karistusseadustik, 2001) Eelnevalt toodud näites jõuti järeldusele, et eelkuritegu § 389¹ näitel lõppeb maksudeklaratsiooni esitamisega ning kui isikul on tekkinud kuriteost vara. Juhul kui varaga tehakse toiminguid, mis on loetletud RahaPTS §-s 4 (näiteks muundamine või üleandmine), siis saab vara pidada rahapesu objektiks.

Siinkohal on oluline välja tuua aga KarS § 389¹ puudutav erisus, mille kohaselt maksukohustuse varjamine ei saa tehtud juhtudel olla rahapesu eelkuriteoks. Maksukohustuse varjamise puhul esitab isik valeandmeid vähendamaks maksukohustust. Sellega säästab äriühing raha maksude maksmata jätmiselt. Riigikohtu kriminaalkollegium on leidnud, et maksukohustuslase poolt deklareerimiskohustuse rikkumisega riigi maksunõude olemasolu ega suurust ei mõjutata ning tegeliku maksukohustuse deklareerimata jätmine (varjamine) iseenesest isiku vara väärtust ei suurenda – vähemalt mitte senikaua, kuni riigil on võimalik maksunõue maksmata panna ja see reaalselt sisse nõuda haldusmenetluses (Kahtlustatava O. G. ja kolmanda isiku I. G. vara arestimine, 2015). Rahapesu eelduseks on eelkuriteost vara saamine, aga kuna maksukohustuse varjamisega isiku vara ei suurene, siis ei saa maksukohustuse varjamine kõigil juhtudel olla ka rahapesu eelkuritegu.

Alates 2017. aasta algusest on Maksu- ja Tolliametil võimalus eelnimetatud juhul esitada avalik-õiguslik nõudeavaldus kriminaalmenetluses ning nõuete tagamiseks on võimalik kohaldada arestimist. Avalik-õiguslik nõudeavaldus esitatakse kirjalikus vormis süüdistatavalt nõutava avalik-õigusliku rahalise kohustuse (antud kontekstis maksukohustuse varjamise) kindlaksmääramiseks kui sellise kohustuse tekkimise aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad olulises osas menetletava kuriteo tehioludega. Avalik-õigusliku nõudeavalduse esitamine kriminaalmenetluses välistab sama nõude maksmapaneku muus

menetluses, välja arvatud juhul, kui taotlus jäetakse kriminaalmenetluses kohtu poolt läbi vaatamata. (Kriminaalmenetluse seadustik, 2003)

Teine maksualane süüteo liik, mis saab olla rahapesu eelkuritegu, on salakaubavedu. KarS § 391 sätestab karistuse deklareeritava kauba või sularaha toimetamisel pettuslikul viisil üle Euroopa Liidu tolliterritooriumi piiri kui teo objekt oli kaup suures koguses (üle 40 000 euro). Pettusliku viisi näidetena on loetletud tollikontrollist kõrvale hoidumine, kauba või sularaha deklareerimata jätmine, selle vale tariifse klassifikatsiooniga või kirjeldusega deklareerimine. (Karistusseadustik, 2001) Tegemist on mitteammendava loeteluga. Sarnaselt eelneva paragrahvi, kaitseb ka nimetatud paragrahv õigushüvena maksude korrapärasest laekumist, aga lisaks sellele ka Euroopa Liidu ühtset põllumajandus- ja kaubanduspoliitikat ning laiemalt siseturgu. Kõigil juhtudel ei ole salakaubavedu aga käsitletav maksualase rikkumisena. Sularaha salakaubaveo karistatavaks tunnistamisega tõkestatakse rahapesu ja terrorismi rahastamist, kaitstes nii finantssektori stabiilsust ja toimimist, aga ka avalikku julgeolekut. (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 935)

Salakaubaveo definitsioonis välja toodud deklareeritav kaup on kaup, mille kohta tuleb esitada tollideklaratsioon. Kaubana on käsitatavad mistahes vallasasjad, aga ka elekter, soojus- ja jahutusenergia ja loomad (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 935). Kaubaks ei loeta sularaha, selle deklareerimist piiril reguleerib määrus 1889/2005/EÜ, mille art 3 lg 1 kohaselt peab iga ühendusse sisenev või ühendusest lahkuv füüsiline isik, kellel on kaasas sularaha 10 000 euro väärtuses või rohkem, selle summa deklareerima (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2005b). Kauba või sularaha toimetamine üle Euroopa Liidu tolliterritooriumi piiri tähendab selle tegelikku saatmist või toomist üle piiri. Süütegu on lõpule viidud siis, kui on läbitud kontrollpunkt (J. E. süüdistuses KrK § 76 lg 2 ja M. R. süüdistuses KrK § 76 lg 2 ja § 17 lg 4 ning § 186 järgi, 1999). Illusteeriva näitena võib tuua olukorra kui isik toob Venemaalt Eestisse kaupa, mille väärtus on üle 40 000 euro ning deklareerib selle vale tariifse klassifikatsiooniga. Kaup ise on legaalselt soetatud, kuid deklareeritud vale tariifse klassifikatsiooniga. Üle piiri toodud deklareeritav kaup ei ole seega kohe rahapesu objekt. Hiljem kui isik teeb selle kaubaga tehinguid ja saab sealt kasumit, mille eest soetab näiteks kinnisvara, siis on kasum vaadeldav võimaliku rahapesu objektina.

Euroopa Liidu välisest riigist Eestisse tollisoodustusega toimetatud kaubaga, tollijärelevalve all oleva või aktsiisikaubaga ebaseadusliku toimingu või tehingu tegemine, kui teo objekt oli

kaup suures koguses (üle 40 000 euro) on karistatav KarS § 393 alusel (Karistusseadustik, 2001). Nimetatud süütegu on ühtlasi ka viimane maksualane süüteo liik, mis saab kehtiva seaduse redaktsiooni alusel olla rahapesu eelkuritegu. Kuriteo objektiks on seega tollisoodustusega Euroopa Liidu välisest riigist Eestisse toimetatud või tollijärelevalve all olev kaup või aktsiisikaup. Tollisoodustusega on kaup, mis on liidu tolliseadustiku, ühenduse tollimaksuvaba süsteemi või tolliseaduse alusel impordi- või eksporditollimaksudest vabastatud. Tollisoodustusega imporditud kaupa võib kasutada ainult nendel eesmärkidel, milleks tollisoodustus on kehtestatud. Kauba kasutamine teistel eesmärkidel on lubatud ainult juhul kui on tasutud imporditollimaksud. (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 941)

Euroopa Liidu tolliterritooriumile toodud kaup kuulub saabumisest alates tollijärelevalve alla ja toll võib seda kontrollida. Kaup jääb järelevalve alla seni, kuni on vajalik selle tollistaatuse määramiseks, ühendusevälise kauba puhul kuni kauba tollistaatuse muutumiseni või liidu tolliterritooriumilt välja viimiseni või hävitamiseni. (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2013) Aktsiisikaup on alkohol, tubakatooted, kütus ja elektrienergia (Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus, 2002, § 1). Kui tollijärelevalve all oleva kaubaga võib teostada vaid tolli poolt aktsepteeritud toiminguid ja tehinguid, siis aktsiisikaubaga võib teha toiminguid või tehinguid, mis ei ole vastuolus aktsiisiseadusega või selle alusel antud õigusaktides sätestatud nõuetega. Näitena KarS § 393 kuriteokoosseisust võib välja tuua ebaseaduslikult aktsiisikauba jaemüügi aktsiisilaos (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 941). Müügist saadud kasumi kasutamine RahaPTS § 4 lg-s 1 nimetatud viisidel teeb saadud varast rahapesu objekti.

Maksukuriteod võib seega leida kolmest KarS-i paragrahvist: § 389¹, § 391 ja § 393 ning neile järgneb vahetult rahapesu §-s 394. Maksualaste süütegude puhul on oluline välja tuua ka seadusandja loodud võimalused süüteoga saadud vara konfiskeerimiseks, mis on eraldi esitatud iga eelnimetatud paragrahvi viimastes lõigetes ning viitavad vastavalt kas KarS §-le 83 või §-le 83². KarS § 83 sätestab süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimise ja KarS § 83² sätestab kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise (Karistusseadustik, 2001). Konfiskeerimine on omandi või muu õiguse lõplik, tahtevastane ja tasuta üleminek õiguse seniselt omanikult riigile (Kriminaalasi Toomas Tiiki süüdistuses KarS § 424 järgi, 2008). Konfiskeerimise eesmärk ei ole riigile tulu teenida, kriminaaltulu konfiskeerimise eesmärgina on välja toodud kurjategijate tulubaasi kärpimine ja

kriminaaltulu legaalsesse majandustegevusse imbumise takistamine (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 268). KarS § 83² eesmärk on aga takistada süüdlase rikastumist süüteoga: süütegu ei tohi osutada süüdlase jaoks kasulikuks (Kriminaalasi Georgy Ivanchenko süüdistuses KarS § 184 lg 1 ja §418 lg 1 järgi, 2011). Vara konfiskeerimiseks maksukuritegude puhul on seega seaduses ette nähtud kaks erinevat alust, esimene neist on süüteo toimepanemise vahendi ja vahetu objekti konfiskeerimine ning teine on kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimine.

Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimise objektiks on toimepanija või kolmanda isiku kogu vara või mingi osa sellest kui on olemas alus eeldada vara kuritegelikku päritolu ja omanik ei tõenda vara saamist seaduslikul teel. Paragrahvi alusel on võimalik konfiskeerida nii eeldatav kriminaaltulu kui selle arvel omandatud (Sootak & Pikamäe, 2015, lk 294). Maksukuritegude puhul on laiendatud konfiskeerimine ette nähtud salakaubaveo puhul ning maksukohustuse varjamisel ja tagastusnõude suurendamisel kui kahju ületab 400 000 eurot. Rahapesu kui kuriteo (KarS § 394) puhul on ette nähtud võimalus rakendada kõigil juhtudel laiendatud konfiskeerimist. (Karistusseadustik, 2001) Seega juhtudel kui maksukuritegu on maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude suurendamine väiksemas summas kui 400 000 eurot või kui tehakse ebaseaduslik toiming tollisoodustusega kaubaga või aktsiisikaubaga, siis ei ole võimalik üksnes maksukuriteo koosseisu põhjal rakendada laiendatud konfiskeerimist. Lisades maksukuriteole rahapesu tunnuste ilmnmisel ka rahapesu paragrahvi, on ka laiendatud konfiskeerimine kõikide maksukuritegude puhul võimalik. Rahapesu koosseisu omistamine maksukuriteole annab seega teatud juhtudel suuremad võimalused konfiskeerida kurjategijate vara ning seeläbi pärssida nende võimalusi kuritegevusega jätkata.

Kokkuvõttes pole Eesti rahapesu eelkuritegude loetelu piiranud ehk rahapesu eelkuritegu saab olla iga kuritegu, sealhulgas ka maksukuritegu. Rahapesu eelduseks on eelkuriteost saadud vara ning rahapesuga ei ole tegemist juhtudel kui vara kasutatakse isiklikuks tarbeks ja sellega majandussüsteemi ei kahjustata. Maksukuriteod, mis saavad olla rahapesu eelkuriteod on tagastusnõude alusetu suurendamine, salakaubavedu ning ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaubaga ja aktsiisikaubaga. Maksukohustuse varjamine ei saa üldjuhul olla rahapesu eelkuritegu seni, kuni Maksu- ja Tolliametil on võimalik summa sisse nõuda haldusmenetluses või avalik-õigusliku nõudeavaldusega kriminaalmenetluses.

2. RAHAPESU UURIMISE PROBLEEMID PRAKTIKAS JA VÕIMALIKUD LAHENDUSED

2.1. Rahapesu uurimise probleemid kohtueelses menetluses kui eelkuritegu on maksukuritegu

Rahapesu süsteemne tõkestamine on oluline Eesti finantssüsteemi usaldusväärsuse tagamisel. Rahapesu tõkestamise valdkonnas on oluline nii rahvusvaheline kui siseriiklik koostöö, mida ilmestas esimeses alapeatükis välja toodud rahapesu regulatsioonide ajalooline areng ning Eesti õigussüsteemi rakendamine. Rahapesu tõkestamise süsteemi lahutamatuks osaks on rahapesu kuritegude uurimine. Rahapesu eelduseks on eelkuritegu, antud töö kontekstis käsitletakse eelkuriteona maksukuritegusid. Eelnevas alapeatükis selgitati maksukuritegude kui eelkuritegude olemust ning näitlikustati võimalikke esinemisviise. Rahapesu tõkestamise süsteemi võimalikult efektiivseks toimimiseks on oluline välja selgitada probleemid, mis esinevad rahapesu uurimisel praktikas. Probleemide mõistmiseks on oluline meeles pidada eelnevas peatükis selgitatud rahapesu ja maksukuritegude olemust ning erisusi.

Maksukuritegude kaasneva rahapesu uurimise probleemide väljaselgitamiseks kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit. Ekspertintervjuud viidi läbi maksukuritegude ja rahapesu kuritegude kohtueelses uurimises osalevate ekspertidega, lisaks analüüsiti õigusakte, avaldatud teemakohaseid uuringuid ja statistikat. Intervjueeritavate poole pöörduiti algselt e-kirja teel, milles selgitati lõputöö sisu ning uuriti, kas vastajad on nõus intervjuus osalema ja selgitama oma igapäevases praktikas esinevad probleemkohti rahapesu uurimisel kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu. Lisaks anti intervjueeritavatele võimalus valida suulise intervjuu ja kirjalikult küsimustele vastamise vahel. Intervjuu läbiviimiseks koostati põhiküsimused, mis ka esmase kontakti raames intervjueeritavatele e-kirja manuses edastati. Intervjuu koosnes kümnest peamisest küsimusest (lisa 1), kuid vastavalt intervjueeritavate tööpetsiifikale ning kogemustele lisandusid suuliste intervjuude käigus ka mõned lisaküsimused. Intervjuu kui andmekogumise meetodi eelisena ongi välja toodud paindlikkus, sest intervjuud on võimalus vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida (Laherand, 2008, lk 177). Esimesed intervjuu küsimused on üldisemad, kirjeldades vastajate igapäevatööd ja kokkupuudet rahapesu kuritegude ning maksukuritegude uurimisega. Ülejäänud intervjuu küsimused on otseselt seotud lõputöö eesmärgiga selgitada välja

praktilikas esinevad probleemid rahapesu uurimisel ning pakkuda välja probleemidele ka võimalikud lahendused.

Intervjuud viidi läbi kuue rahapesu ja maksukuritegude valdkonna eksperdiga, kellest üks soovis vastata küsimustele kirjalikult. Ekspertintervjuud viidi läbi ajavahemikul 13.02.19 – 22.02.19. Suulised intervjuud kestsid 15-50 minutit ning salvestati vastajate nõusolekul helifailile, hiljem intervjuud transkribeeriti. Transkribeerimist saab defineerida kui intervjuule kirjaliku kuju andmist, kus antakse rääkija kõne edasi nii täpselt kui võimalik (Laherand, 2008, lk 279 - 280). Intervjueeritavate antud vastuste mahukuse tõttu vastuseid lõputöö lisades välja ei tooda. Vastused säilitatakse lõputöö autori valduses. Intervjuu küsimustele vastasid Maksu- ja Tolliameti, Ringkonnaprokuratuuri, Riigiprokuratuuri ja rahapesu andmebüroo esindajad, kellel on viimase viie aasta jooksul igapäevatoos olnud kokkupuude maksukuritegude või rahapesu kuritegude uurimisega.

Rahapesu andmebüroo ülesandeks on rahapesule ja terrorismi rahastamisele viitava teabe kogumine, töötlemine, analüüsimine, vajadusel vara säilitamiseks abinõude tarvitusele võtmine ning kuriteo tunnuste avastamisel viivitamatult materjali pädevale asutusele edastamine. Rahapesu andmebüroo esindaja sõnul kuulub tema igapäevaste ülesannete hulka rahapesu andmebüroo analüüsiprotsessi toimimise korraldamine. Rahapesu andmebüroo poolt avatud kontrolltoimikute menetlus allub haldusmenetluse seadusele, kriminaaluurimist nemad praktilikas ei teosta. Maksu- ja Tolliamet on pädev uurimisasutus, mille üheks ülesandeks on maksukuritegude uurimine. Intervjueeritava Maksu- ja Tolliameti eksperdi tööülesandeks on talituse juhtimine ehk kohtueelse uurimise töö korraldamine ja koordineerimine talituses. Juhtudel kui maksukuriteo uurimisel ilmnevad ka rahapesu tunnused, siis menetletakse rahapesu juba olemasoleva maksukuriteo menetluse raames.

Ringkonnaprokuratuuri ja Riigiprokuratuuri esindajate tööülesanded saab ekspertide endi sõnul üldistatult jagada kaheks: kohtueelse menetluse juhtimine, mis on suuresti meeskonnatöö uurijatega ja kohtus riikliku süüdistuse esitamine. Ühe Riigiprokuratuuri esindaja tööülesanneteks on lisaks eelmainitule ka rahvusvahelise koostöö korraldamine kriminaalasjades, mille hulka kuulub ka välisriikidest tulevate taotluste menetlemine. Kõik prokurörid kinnitasid, et neil kas on olnud menetluses või on ka hetkel juhtumeid, mille juurde on lisatud rahapesu süüdistus, mistõttu on neil olemas praktiline kokkupuude rahapesu menetlemisega. Viiel kuuest eksperdist on olnud lisaks rahapesu uurimisele ka

kogemus maksukuritegude uurimisega. Kaks Riigiprokuratuuri esindajat tõid välja, et kui varem puutusid nad rahapesu uurimisega kokku harvem, siis nüüd tegelevad nad suure avalikkuse tähelepanu all oleva Danske rahapesu kriminaalasja uurimisega. Ringkonnaprokuratuuri esindaja tõi siinkohal välja, et isegi kui igapäevaselt rahapesu kuritegusid prokuröridel menetluses ei ole, siis tegelikult mõeldakse iga raskema kuriteo puhul kus kriminaaltulu tekib, kas on olemas ka rahapesu tunnused ja millised on olemasolevad tõendid, et rahapesu võimalusel menetleda.

Rahapesu tunnuste ilmnemisel on pädeval asutusel kohustus rahapesu kriminaalmenetlusele inkrimineerida. Eranditult kõik vastajad pidasid võimalusel kriminaalmenetlusele ka rahapesu paragrahvi lisamist oluliseks. Põhjuseks toodi välja, et rahapesu võimaldab konfiskeerimist veidi lihtsamalt ning et isikud, kes on seotud rahapesuga, ei pruugi olla seotud eelkuriteoga, mistõttu kui rahapesu jääb menetlemata, siis jääb ka nende isikute tegudele õiguslik hinnang andmata. Samadele järeldustele jõuti ka lõputöö 1.2. alapeatükis. Riigiprokuratuuri esindaja tõi põhjusena välja, et kuritegudest saadud kriminaaltulu on tihti väga suur, mistõttu on oluline alati vaadata võimalust, kuidas tulu kurjategijatelt ära võtta. See on eriti oluline võitluses professionaalsete rahapesijatega. Võttes kurjategijatelt ära võimaluse kuritegelikku tulu nõ puhtaks pesta, mõjutab see otseselt ka kurjategija motivatsiooni ja soove. Rahapesu andmebüroo esindaja rõhutas aga rahapesu menetlemise olulisust laiemalt: *„Oluline on see kindlasti. Vastasel juhul jääb teadmata, mida kuritegelikul teel saadud varaga tehakse ning kuhu suunatakse. Kuritegelik vara legaalses majanduses tekitab probleeme näiteks konkurentsieelise saamisega, finantssektori usaldusvääruse vähenemisega. Kogu riigi maine saab kahjustada, kuna muutub ebausaldusväärseks keskkonnaks ettevõtlusele.“*

Eelnevas peatükis selgitati, millised maksukuriteod võivad olla rahapesu eelkuritegudeks. Maksukuriteod on leitavad karistusseadustikus majandusalaste süütegude neljandast jaost ning on karistusseadustikus jaotatud kolme erineva paragrahvi: maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine (§ 389¹), salakaubavedu (§ 391) ja ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaubaga ja aktsiisikaubaga (§ 393). 1. jaanuaril 2015 jõustunud seaduse redaktsiooniga tunnistati kehtetuks KarS § 389², mille alusel oli karistatav maksukelmus suures ulatuses ja § 392, mis sätestas kuriteona keelatud ja eriluba nõudva kauba ebaseadusliku sisse- ja väljaveo.

Tabel 2. Väljavõte aastatel 2013 – 2018 Maksu- ja Tolliametis registreeritud kuritegudest (Õiguskaitse valdkonna statistikakeskus, 2019)

Kuriteo paragrahv	Registreeritud kuritegude arv						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	KOKKU
KarS §389 ¹	29	30	60	44	33	21	217
KarS §389 ² (kuni 01.01.2015)	13	7	1	1	1	0	23
KarS §391	185	19	32	9	8	5	258
KarS §392 (kuni 01.01.2015)	155	241	1	0	0	0	397
KarS §394	2	5	1	1	1	5	15

Rahapesu eelkuritegude statistikast (vt tabel 1) selgus, et maksukuriteod on aastate jooksul jõustunud kohtuotsustes eelkuritegudeks olnud vaid üksikutel juhtudel. Tabelis 2 on välja toodud Maksu- ja Tolliametis aastatel 2013 – 2018 registreeritud maksualased ja rahapesualased kuriteod. Tabelis ei kajastu statistika KarS § 393 kohta, mis sätestab kuriteona ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaupadega ning aktsiisikaupadega, sest aastatel 2013 – 2018 ei ole Maksu- ja Tolliametis nimetatud paragrahvi kordagi registreeritud. Registreeritud kuriteod ei pruugi olla veel jõudnud kohtulahenditeni. Maksukuritegusid on viimase kuue aasta jooksul kokku registreeritud 895 korral, neist 15 korral on juurde lisatud ka rahapesu paragrahv.

Analüüsidest täiendavalt 15 kriminaalmenetlust, millele on rahapesu paragrahv lisatud, selgus, et eelkuritegudena olid registreeritud KarS § 389¹ või § 389² ehk maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine või maksukelmus suures ulatuses. Rahapesu eelkuriteoks on kehtiva seaduse redaktsiooni alusel olnud ainult üks kolmest maksualase süüteo paragrahvist. Seda fakti ei saa pidada probleemiks rahapesu uurimisel, kuid eelkuritegude ringi võiks laiendada. Näiteks salakaubaveo kuritegu (KarS § 391) on viimasel kuuel aastal registreeritud 256 korral, kuid pole kordagi olnud rahapesu eelkuritegu. Eelmises alapeatükis selgitati illustreerivate näidete abil kõikide kehtivate maksukuritegude puhul, millistel juhtudel on tehingud varaga vaadeldavad rahapesu objektina (vt alapeatükk 1.2.). Maksukuriteod ei piirdu ainult maksukohustuse varjamise ja tagastusnõude alusetu suurendamise paragrahviga, mistõttu võiksid ka teised maksualased kuriteod (salakaubavedu ja ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaupadega ning aktsiisikaupadega) olla edaspidi praktikas rakendatavad rahapesu eelkuritegudena.

Esimese probleemkohana praktikas kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu, on erinev tõlgendus hetkest, millal lõppeb eelkuritegu ja algab rahapesu. Vastajad tõid välja, et menetluse osapooltel võivad selles küsimuses olla erinevad lähenemised ja praktikad. Riigiprokuratuuri esindaja tõi eristamise aluseks välja hetke kui raha alusetust tagastusnõudest maksumaksja kontole laekub. Sellel hetkel saab maksukuritegu läbi ning edasi võib rahapesu tunnuste puhul uurida juba rahapesu. Samas tõdes ta: „*Tean, et osadel prokuröridel on lähenemine, et see kui raha kuskilt välja kanditakse, siis see on veel maksukuriteo osa, et saada raha nii-öelda kätte, aga mina arvan, et see ei ole nii.*“ Teised prokuratuuri esindajad nõustusid arvamusega, et maksukuritegu lõppeb sel hetkel kui raha on maksumaksja kontole laekunud ning edaspidised tehingud on juba vaadeldavad võimaliku rahapesuna. Ka teorias tõstas sama probleemkoht, kus toodi välja, et mõningatel juhtudel võivad rahapesu võtetega sarnased manipulatsioonid varaga olla eelkuriteo enese, mitte rahapesu osa ning vastutus rahapesu eest on sellisel juhul välistatud (vt alapeatükk 1.2.).

Maksu- ja Tolliameti esindaja tõi välja, et enne kui vaadata maksukuriteo ja rahapesu kuriteo vahelist piiri, tuleks üldse lahti mõtestada, mida käsitletakse maksukuriteo tulemusel saadud kriminaaltuluna: „*Aastaid tagasi oli selline tõlgendus, et kõik vara mis on maksukuriteost tulnud, kaasa arvatud see maks, mis jäeti riigile maksmata, käsitleti kriminaaltuluna. /.../ Nüüd on kohus leidnud, et maksusumma, mida riigi eest on varjatud, on varjatud maksukohustus, millele riik saab tegelikult pöörata oma nõude, avalik-õigusliku nõude või muu maksunõude haldusmenetluses*“ (avalik-õigusliku nõude kohta täpsemalt alapeatükis 1.2.). Täienduseks tõi vastaja välja, et teatud olukordades vaadatakse siiski ka täna maksukohustuse vähendamise puhul, kas maksukuriteost on kriminaaltulu saadud: „*Eelkõige puudutab see kuriteole kaasaaitajaid, kes saavad selle eest tasu. Nad aitavad kas oma nõu, vahendi andmise või muu sellise asjaga kaasa kuriteo toimepanemisele. Eelkõige avaldub see just nn arveveski juhtumite puhul. Praktika on näidanud, et need, kes osutavad arveveski teenust, nemad ise ei ole maksumaksjad, kes maksukohustust vähendavad, vaid aitavad teise isiku maksukohustuse vähendamisele kaasa. Arveveski moodustab isikute grupp, kes seda teenust pakub ning nemad saavad kuritegelikust tegevusest tulu. Võtavad selle tegevuse eest teenustasu. Just seda teenustasu oleme käsitlenud kui kuriteoga saadud tulu.*“ Kõige olulisem on aru saada maksukuriteo kesksest skeemist ja tuvastada hetk, millal raha liigub maksukuriteo skeemist välja ning on vaadeldav rahapesu objektina. Kõik eksperdid pidasid oluliseks selles küsimuses iga juhtumit eraldi analüüsida.

Intervjueeritud eksperdid tõid maksukuriteo lõppemiseks välja hetke, kui alusetu tagastusnõude esitamisel on raha maksumaksja pangakontole laekunud. Alates 2015. aastast, kui jõustusid karistusseadustiku muudatused, sealhulgas § 389¹ muudatused, ei ole aga juriidiliselt raha reaalne laekumine või mittelaekumine enam oluline, vaid on oluline deklaratsiooni esitamine (vt alapeatükk 1.2.). Maksukuritegu lõppeb hetkel kui deklaratsioon on esitatud (Kriminaalasi Ivo Voori (Voor) süüdistuses KarS § 389² lg 1, 2015). Siinkohal tõstasid kaks vastajat ka siiani praktikas lahendamata küsimuse. Võttes näiteks käibemaksu deklareerimise, siis ettevõtted deklareerivad käivet Maksu- ja Tolliametile maksustamisperioodile järgneva kuu 20. kuupäevaks. Maksumaksja teeb märtsis tehinguid, saab selle eest tulu ning teeb selle tuluga ka edasi mitmeid tehinguid. Deklaratsiooni märtsikuu andmetega esitab ta aga alles aprillis. Nüüd kui selgub, et märtsis pandi toime käibemaksupettus ja kriminaaltulu sellest kuriteost kasutati samuti juba märtsis, siis eelkuritegu kui selline pannakse juriidiliselt tegelikult toime alles aprillis deklaratsiooni esitamisega. Selliste ühekuuliste maksukuritegude puhul, kus raha liigutatakse enne kui juriidiliselt kuritegu üldse toime pandi, puudub kohtupraktika. Prokuröri sõnul ei ole olnud praktikas ühekuuliste perioodidega maksukuritegusid, mistõttu ei ole see küsimus ka kohtupraktikas veel lahendust leidnud. Üldiselt on kriminaalasjades maksupettused, mis on toime pandud süstemaatiliselt pikema aja jooksul ning mitmete erinevate osapoolte vahel. Eksperdid tõdevad aga, et tõenäoliselt saaks selle küsimuse kohtupraktikas lahendatud, sest kuritegu on toime pandud, isegi kui ta leiab alles hiljem kinnitust.

Uus probleemkoht tõstatub eelpool välja toodud maksukuritegude uurimise spetsiifikast – kriminaalmenetlus viiakse läbi kindla maksustamise perioodi suhtes. Näiteks võetakse aluseks üheaastane periood ja tõestatakse selles ajavahemikus toimunud maksualane kuritegu. Juhul kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu, siis uuritakse ja tõendatakse uurimisasutuses kahte kuritegu paralleelselt, mistõttu tuvastatakse ka kriminaaltulu ainult kindlaks määratud perioodi kohta. Sellise menetluspraktika puhul on aga võimalus, et rahapesu tõendatakse tegelikult ainult osaliselt. Nii jääb kurjategijatele kätte kriminaaltulu, mis on teenitud väljaspool maksukuriteo aluseks võetud perioodi ning millega on tehtud rahapesu tunnustele vastavaid toiminguid. RahaPTS § 4 lg 5 sätestab, et rahapesuga on tegemist ka siis, kui sellise kuritegeliku tegevuse üksikasjad, mille tulemusel saadi rahapesus kasutatav vara, ei ole kindlaks tehtud (Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus, 2017). Selle sättega näeb seadus ette võimaluse tuvastada rahapesu ka sellisel juhul kui eelkuritegu ei ole tuvastatud. Näiteks juhul kui rahapesu andmebüroo on tuvastanud kriminaaltulu

pikema perioodi peale kui Maksu- ja Tolliamet oma kriminaalmenetluse raames, siis teoorias laiendab eelnimetatud seaduse säte rahapesu käsitlust selliselt, et enam ei pea rahapesu tõendades piirduma eelkuriteo ehk maksukuriteo perioodiga ning tõendite olemasolul on võimalik isik süüdi mõista ka pikemal perioodil toime pandud rahapesu eest. Hetkel puudub aga RahaPTS § 4 lg 5 alusel kohtupraktika, mida võrdluseks analüüsida.

Maksuduriteod ja rahapesu kuriteod on praktikas järjest enam piiriülesed kuriteod. Kuritegude rahvusvaheliselt mõõtmest lähtuvalt tõid vastajad välja mitu erinevat probleemkohta. Esiteks juhtumid, kus maksukuritegu kui eelkuritegu on toime pandud välismaal. Ühe vastaja praktikas on probleemiks olnud Soome näitel maksukuritegude väga pikk menetlusaeg. Selleks et Eestis rahapesus kedagi süüdistada, peaks eelkuritegu välismaal olema mingil moel fikseeritud ja tuvastatud, aga kui sealne uurimine võtab väga kaua aega, siis seisab ka siinne uurimine. Välisriigis toime pandud eelkuritegude puhul võib tõendite saamine olla samuti probleemne, sealhulgas võtavad kriminaalmenetluse raames välisriikidesse tehtud õigusabi taotlused tihti palju aega. Ringkonnaprokuratuuri esindaja tõi välja, et kui õigusabi taotluse vastus võtab väga pikalt aega, siis tekib praktikas hetk, kus tuleb mõelda, milline on menetluse lõpptulemus ehk karistus ilma rahapesu inkrimineerimata. Juhul kui sama tulemus saabub ka ilma õigusabi taotluse vastuseta, siis võib ka rahapesu uurimine sel hetkel lõppeda.

Euroopa Parlamendi Uuringuteenistus avaldas 2017. aastal uuringu, kus analüüsiti rahapesu andmebüroode vahelist koostööd võitluses maksukuritegude vastu. Uuringu tulemustes toodi välja, et maksukuritegusid on rahapesu eelkuriteona tunnistanud alates IV rahapesuvastase direktiivi vastuvõtmisest, mille ülevõtmise tähtaeg möödus 26. juunil 2017 (vt alapeatükk 1.1.) ning et direktiivis märgitakse selgesõnaliselt, et maksukuritegude määratluse erinevused liikmesriikide õigustes ei mõjuta rahapesu andmebüroode võimalust teavet vahetada. Uuringust selgus siiski, et Euroopa Liidu ühise maksukuritegude määratluse puudumine on siiani takistanud liidus maksukuritegudega seotud juhtumite uurimist ja nende eest vastutusele võtmist ning mitmed Euroopa Liidu riigid peavad ainult väga raskeid maksudega seotuid õigusrikkumisi maksukuritegudeks. Erineva õigusliku tõlgenduse tõttu on keeldutud ka rahvusvahelisest koostööst. (Scherrer and Amicelle, 2017, p. 24)

Lähtudes rahapesu IV direktiivist, mis andis liikmesriikidele soovitusel luua siseriiklikud kesksed pangaregistrid, loodi 2017. aastal vastu võetud RahaPTS-i paragrahv, mis sätestab

maksekonto teabe automatiseeritud edastamise kohustuslikkuse. Nimelt sätestab RahaPTS § 81, et krediidi- ja finantseerimisasutused, kes on ärisuhte raames kliendile avanud maksekonto, millele on väljastatud rahvusvaheline IBAN-kood, peavad liituma elektroonilise arestimissüsteemiga ja tagama, et selle süsteemi kaudu on kättesaadavad vähemalt andmed konto omaniku ja temal nimel tehinguid tegeva isiku nime kohta, konto omaniku tegeliku kasusaaja andmed, konto IBAN-kood ning konto avamise ja sulgemise kuupäevad (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seadus, 2017). Väljatoodud paragrahv jõustus 01.01.2019, kuid siiani ei ole toimivat pangakontode keskregistrit, millega oleksid liidestatud kõik Eesti krediidi- ja finantseerimisasutused ning uurimisasutused. Keskse pangakontode andmebaasi puudumise probleemile juhtis tähelepanu ka uurimisasutuse esindaja, kelle sõnul tehakse hetkel iga kahtluse korral eraldi päringud kõikidesse pankadesse. Keskse pangakontode registri puhul oleks võimalik vaadata, kas üldse ja millistes pankades isikul kontod on. Selline võimalus kiirendaks tunduvalt kriminaalrajade uurimisprotsessi ning vähendaks päringutega kaasnevat halduskoormust. Euroopa Parlamendi Uuringuteenistuse avaldatud uuringus juhiti samuti tähelepanu fakte, et kõigil rahapesu andmebüroodel ei ole piisaval tasemel ligipääsu pangaandmetele (Scherrer and Amicelle, 2017, p. 24).

Euroopa Liidu siseselt arendatakse pidevalt rahvusvahelist koostööd, aga kolmandate riikidega ei ole siiani ühest ja head lahendust, kuidas koostööd efektiivsemaks muuta. Koostöö tulemuslikkus on üldjuhul sõltuv kogu riigi välispoliitikast ja konkreetsete riikide omavahelisest suhtlusest. Uurimisasutuse esindaja tõi välja, et riigiti on näiteks pangaandmete väljastamise praktika erinev. Mõnedes liikmesriikides toimib süsteem sarnaselt Eestile, et uurimisasutus on ise pädev päringuga küsima pankadelt andmeid, mitmes riigis saadakse panga andmed aga kohtu loal, mida taotleb uurimisasutus. Teatud riikides otsustab pank veel ka eraldi, kas andmeid väljastada või mitte. Praktikast kolmandate riikidega on ilmnenud, et ka andmete säilitamise süsteemid on erinevad. Näiteks on uurimisasutus saanud pangakonto väljavõtte, kus nähtub raha liikumine kontole ja ka raha liikumine kontolt välja, kuid ei ole kuvatud, kellele raha välja liigub. Eestis on tavapraktikaks päringuga saada mõlemate tehingupoolte andmed. Uurimisasutused ei tea alati, mismoodi vastaspoole süsteemid on üles ehitatud ning kuidas õigeid andmeid küsida.

Lisaks maksukuritegude ja rahapesu kuritegude rahvusvahelisusele, sarnanevad nimetatud kuriteod järjest enam ka küberkuritegudele. Uurimisasutuse ja prokuratuuri esindajad tõid

välja, et küberruumis on järjest raskem isikute ja tehingute jälgi avastada ja tõendada. Eriti keeruliseks võivad osutuda juhud, kus on näha, et elektroonilised jäljed viivad rahapesu uurimisel sellise riigi territooriumile, kust on väga raske, kui mitte võimatu, päringutega andmeid saada. Uurimisasutuse esindaja sõnul varjavad isikud järjest enam erinevate arvutiprogrammide abil oma tegelikku isikut. Eesti riik arendab oma teenuseid e-riigile omaselt veebikeskkondades. E-maksuameti/e-tolli veebikeskkond on heaks näiteks, kuidas inimestel on võimalus vajalikud toimingud kodust lahkumata internetis õigeaegselt sooritada. Maksudeklaratsioone esitatakse digitaalsel kujul, mistõttu on maksukuritegude toimepanemise kohaks küberruum. Küberruum teeb nii maksukuritegude kui rahapesu kuritegude uurimise keeruliseks, sest sealsete andmete analüüsimine ja tõendite kogumine nõuab uurijatelt eriteadmisi- ning oskusi. Tõenäoliselt suureneb digitaalselt esitatavate deklaratsioonide maht tulevikus veelgi, mistõttu on tegemist süveneva probleemiga, mille lahendamisele tuleb läbi teadlikkuse kasvu ja praktilise kogemuste omandamise mõelda.

Maksumenetluse ja rahapesu uurimise ressursi ja mõistliku menetlusaja küsimustes on vastajad erinevatel seisukohtadel. Tuuakse välja, et kindlasti on kunagi olnud aeg, kus pigem otsustati uurida eelkuritegu ehk maksukuritegu võimalikult korralikult ning jäeti otsimata veel üks lisakuritegu. Ringkonnaprokuratuuri esindaja sõnul olid mõnda aega tagasi veel teised prioriteedid ning lähenemised, nüüd esineb ressursi ja mõistliku menetlusaja küsimust menetlustes järjest vähem. Mõistliku menetlusaja jälgimise nõue tuleneb inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklist 6 ja Eesti Vabariigi põhiseadusest. Põhiseaduse §-d 13, 14 ja 15 näevad ette inimeste õiguse riigi ja seaduse kaitsele, sealjuures õiguste ja vabaduste tagamine kuulub muu hulgas kohtuvõimu kohustuste hulka (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Konventsiooni artikkel 6 lg 1 ütleb, et igal ajal on temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis (Vabariigi Valitsus, 1950). Menetlusaja mõistlikkust hinnatakse vastavalt Euroopa Inimõiguste Kohtu väljakujunenud praktikale iga konkreetse kohtuasja asjaolude põhjal, lähtudes sealjuures eeskätt järgmistest kriteeriumitest: 1) kohtuasja keerukus, 2) kaebaja käitumine, 3) asjaomaste asutuste (riigivõimu) käitumine ja 4) selle olulisus, mis on kaebaja jaoks konkreetses menetluses kaalul. Riigikohus on samuti öelnud, et mõistliku menetlusaja nõude eesmärk on vältida seda, et süüdistatav peaks oma tuleviku osas liiga kauaks ebakindlasse olukorda jääma. (Kriminaalasi Ilmar Koka (Kokk) süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi, 2013) Mitmeid kordi rõhutasid intervjueritavad oma

vastustes, et ka maksukuritegude ja rahapesu uurimisel tuleb iga juhtumit eraldi vaadata ja analüüsida, mõistliku menetlusaja küsimuses kinnitab seda ka väljatoodud kohtupraktika.

Kuriteod peavad võimalikult kiirelt saama menetletud ning nendele õiguslik hinnang antud. Üks vastanutest tõi aga esile mõttekoha meie karistussüsteemi puhul, mis tulenes hiljutisest vestlusest Ameerika advokaadiga kumulatiivse karistussüsteemi teemadel. „*Ameerikas on näitena võimalik isikutele määrata viiekordne eluaegne vangistus. Kontrast Eesti süsteemiga on selles osas suur, eriti maksukuritegude puhul. Maksukurjategijate risk kui selline on tegelikult pea olematu. Mida meie tänased maksukurjategijad oma äriplaani sisse kirjutavad – heal juhul kolm pool aastat tingimisi,*“ tõi ta välja. Antud lõputöö raames täiendavalt maksukuritegude karistusi ei analüüsitud, kuid siin on alust kahe riigi praktikate ja süsteemide edaspidiseks võrdluseks. Siinkohal nähtub rahapesu kuriteo inkrimineerimise olulisus maksukuriteo menetlusse. Lisades rahapesu tunnuste olemasolul ka rahapesu kuriteo, siis raskendab see oluliselt toimepandud kuritegu ning väljendub ka määratavas karistuses.

Prokuratuur teeb lõpliku otsuse, millise kahtlustuse või süüdistusega kohtusse minnakse, võttes arvesse mõistlikku menetlusaega ja olemasolevaid tõendeid. Vastanud rõhutasid, et isegi kui rahapesu alati ei inkrimineerita, siis järjest rohkem mõeldakse juba eelkuriteo menetlust alustades sellele, et kas ja milliseid rahapesu tunnuseid asjas on. Prokuratuuri esindaja sõnul on mõtteviis rahapesust muutunud aastate jooksul järjest süsteemsemaks ja kui nähakse, et isik on lisaks maksukuriteole veel teisegi kuriteo toime pannud, siis tuleb ka võimalusel teisele teole õiguslik hinnang anda.

Rahapesu kui teise kuriteo tuvastamine võib eelpool loetletud probleemkohtade tõttu osutada keeruliseks. Ühe probleemina tõi eksperdid välja veel selle, et rahapesu puhul tuleb tuvastada vara kasutamise eesmärk, näiteks varjata vara päritolu või tegelikku omanikku, kuid eesmärgi tuvastamine ei ole alati kerge. Pangatehingute puhul ei nähtu, mis oli konkreetsete tehingute või ülekannete eesmärgiks. Seetõttu tuleb uurijatel leida erinevaid meetodeid, kuidas tehingute sisu ja isikute omavaheliste kokkulepete kohta tõendeid saada. Eduka menetluse aluseks on uurijate teadlikkus, analüütilised oskused ning uuendusmeelsus kõigi muutustega kaasas käimiseks. „*Rahapesu kuriteo maailm ei ole ka ju kuidagi stabiilne, see ka pidevalt areneb, leitakse pidevalt uusi nõkse, mida kasutada, et enda tegevust varjata*

ja vastutust välistada. See on pidevalt arenev süsteem ja seal loorberitele puhkama jääda ei saa,“ rõhutas prokuratuuri esindaja.

Kokkuvõtvalt selgusid analüüsi tulemusena järgnevad probleemid rahapesu uurimisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu:

- 1) Erinev tõlgendus hetkest, millal lõpeb eelkuritegu ning mis hetkest on tehingud varaga vaadeldavad võimaliku rahapesuna.
- 2) Rahapesu ei uurita laiemalt kui maksukuriteo aluseks võetud periood.
- 3) Maksukuriteod ja rahapesu kuriteod on tihti piiriülesed kuriteod – Euroopa Liidus puudub ühine maksukuritegude määratlus, mis raskendab rahvusvahelist koostööd. Lisaks on täheldatud õigusabi taotluste pikka vastamisaega, välismaal pikka eelkuritegude menetlusaega ning tõendite saamise keerukust.
- 4) Puudub siseriiklik pangakontode keskregister.
- 5) Andmevahetus kolmandate riikidega on ajamahukas ning puudub ühtne praktika.
- 6) Kuriteod pannakse toime küberruumis, mis raskendab tõendite saamist ja nõuab arvutisüsteemide alaseid eriteadmisi.
- 7) Kuritegude uurimisel võib tõstatuda mõistliku menetlusaja küsimus.
- 8) Vara kasutamise eesmärki on raske tuvastada.

Lisaks eeltoodud probleemidele tõid eksperdid välja ka mõned mõttekohad. Esiteks võib ühekuulise maksukuriteo perioodiga kaasneda võimalus, et rahapesu pannakse juriidiliselt enne toime kui eelkuritegu. Nimetatud olukorda ei ole hetkel praktikas esinenud, kuid eksperdi sõnul on selleks võimalus ning sel juhul tuleb see kohtupraktikas lahendada. Prokurör juhtis tähelepanu ka maksukuritegude eest määratavatele karistustele, mida antud lõputöö raames täiendavalt ei analüüsitud. Oluline on, et rahapesu inkrimineerimine raskendab kuriteo eest määratavat karistust. Statistika analüüsist selgus, et rahapesu eelkuritegudeks on seni praktikas olnud kõigest kaks maksukuriteo paragrahvi: maksukohustuse varjamine ja tagastusnõude alusetu suurendamine (389¹) ning suures ulatuses maksukelmus (389² – kehtetu alates 01.01.2015). Ka teised maksualased kuriteod võiksid olla edaspidi praktikas rakendatavad rahapesu eelkuritegudena. Kõik kokkuvõttes loetelus nimetatud probleemid ei esine kindlasti iga rahapesu ja maksukuriteo uurimisel. Siiski nähtub loetelust, et esineb mitmeid erisuguseid probleeme, mis võivad takistada

rahapesu ja maksukuritegude võimalikult efektiivset uurimist. Väljatoodud probleemidele pakutakse võimalikke lahendusi järgnevas alapeatükis.

2.2. Võimalikud lahendused rahapesu uurimise probleemidele

Eelnevas alapeatükis toodi ekspertintervjuude, statistika ja õigusaktide analüüsi põhjal välja mitmed probleemkohad, mis esinevad praktikas rahapesu uurimisel kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu. Ekspertintervjuud viidi läbi kuue eksperdiga, kes puutuvad oma igapäevatoos kokku rahapesu või maksukuritegude uurimisega. Intervjueeritavad esindasid Maksu- ja Tolliametit, rahapesu andmebürood, Riigiprokuratuuri ja Ringkonnaprokuratuuri. Kõikidel vastanutel paluti intervjuu käigus tuua välja ka võimalikud lahendused eeltoodud probleemidele. Selles alapeatükis antakse ülevaade õigusaktides, uuringutes ja ekspertintervjuudes välja toodud võimalikest lahendustest, lisaks on välja toodud ka autori omapoolsed ettepanekud.

Esimese lahendusena töid pea kõik intervjueeritavad välja rahapesu ja maksukuritegusid uurivate osapoolte teadlikkuse tõstmise. Prokuratuuri ja uurimisasutuse esindajad toovad välja, et rahapesu teemalisi koolitusi, teabepäevi ja arutelusid on asutustes olnud küll, kuid neid võiks rohkem olla. Praktikas nähakse, et maksukuritegude ja rahapesu kuritegude skeemid ning trendid on ajas muutuvad, mistõttu on oluline jagada kõikidele rahapesu tõkestamise süsteemis olevatele asutustele võimalikult ajakohast informatsiooni, hoides neid seeläbi kursis viimaste muutuste ja trendidega. Lisaks tõi üks vastanutest välja: „*Kui inimene on spetsialiseerunud konkreetsele kuriteole, narko-, majandus- või näiteks küberkuriteole, ta ei mõtle sellele, et siin veel üks majanduskuritegu otsas. Võibki mõelda, et raha käib esimese kuriteoga kaasa, selline loomulik osa. Võib-olla ta sel juhul ei tunne rahapesu ära või ei ole mugav menetleda või on mõni muu põhjus mida ma ei oska täpselt öelda, seepärast ongi oluline teadlikkuse tõstmine.*“

Menetlejate ja prokuröride süsteemne koolitamine ja teadlikkuse tõstmine on oluline selleks, et vajalikud osapooled mõistaksid, mis üldse on rahapesu ning millistel juhtudel seda vaadata. Seda mitte ainult maksukuritegude, vaid ka teiste rahapesu eelkuritegude puhul. Eelnevalt toodi praktikas probleemina välja erinev tõlgendus hetkest, millal lõpeb maksukuritegu ning algab eelkuritegu. Läbi koolituste ja teadlikkuse tõstmise oleks nii prokuröridel kui uurijatel võimalik ühtlustada ja kinnistada teadmisi, millised tehinguid saab

pidada osaks maksukuriteost ning millal on eelkuritegu lõppenud ning tehingud varaga on vaadeldavad võimaliku rahapesuna. Süsteemse koolituse näitena võib sel aastal välja tuua prokuratuuri, kus on plaanis kaks rahapesu teemalist koolitussarja, üks algajatele ja teine edasijõudnutele. Sama praktikat oleks soovituslik rakendada ka uurimisasutustel. Rahapesu teemaliste koolituste osas võiksid prokuratuur ja uurimisasutused ka koostööd teha ning koolitussarju ühiselt läbi viia, seeläbi saaksid mõlemad osapooled võimaluse ka olemasolevat menetluspraktikat jagada.

Muutuvate trendide valguses on oluline koolitada kõiki asutusi ka sellistel teemadel, mis otseselt ajakohastest ühiskonna trendidest tulenevad. Ühe näitena toodi välja virtuaalraha teema: *„Kõik need erinevad coinid, see on võib-olla asi milles me saame ennast koolitada. Meie peame kogemuse käigus üks hetk lihtsalt läbi elama selle, kuidas seda reaalselt rahapesuks on kasutatud. On ju juba teada, kuidas need süsteemid töötavad.“* Nii maksukuritegude kui rahapesu kuritegude toimepanemise kohaks on järjest enamatel juhtudel küberruum. Sarnaselt virtuaalraha teemalistele koolitustele tuleks edaspidi kaaluda ka infotehnoloogia alaste koolituste läbiviimist, et suurendada menetlejate teadlikkust ja oskusi küberruumist tõendite kogumiseks.

Kõikide rahapesu tõkestamise süsteemis olevate asutuste tööd on mõjutanud ka Danske panga rahapesu kriminaalasi, mis on rahapesu tõkestamise teematika rohkem avalikkuse ette toonud. Asutustel on olnud võimalus ja vajadus üle vaadata rahapesu tõkestamiseks kasutusele võetud meetmed ning neid paremaks ja efektiivsemaks muuta. Kõikide muutusega ei kaasne koheselt ka tulemuslikkus, kuid pikas perspektiivis on need väga vajalikud. Maksu- ja Tolliameti esindaja tõi positiivse näitena välja koostöö pankadega. Pangad on pöördunud uurimisasutuste poole, et teada saada rohkem kuritegudest ja kuritegude tunnustest, et osata neid ka ise rohkem ära tunda. Danske panga rahapesu juhtum on toonud kaasa rahvusvahelist tähelepanu ning Euroopa tasandil tegeletakse õigusloome ja järelevalve praktika loomisega eesmärgiga vältida tulevikus sarnaseid juhtumeid.

Ühtne ja koordineeritud infovahetus riigisiselt, Euroopa Liidus ja konkreetsete sidekanalite olemasolu kolmandate riikidega – need on lahendused, mis aitaksid muuta efektiivsemaks ja kiiremaks nii maksukuritegude kui rahapesu uurimist. Eestis on rahapesu tõkestamise süsteemis mitmeid asutusi ning meil on ka välisriikidega toimiv koostöö, sealhulgas ka toimivad järelevalve meetodid (vt ka alapeatükk 1.1.). Koostöö erinevate

uurimisasutuste ja järelevalveliste asutuste vahel on kogu rahapesu tõkestamise süsteemi alustala. Intervjueeritavad hindavad praegust koostööd nimetatud osapoolte vahel heaks, kuid näevad vajadust muuta üldine infovahetus veelgi kiiremaks, et seeläbi kuritegusid avastada ja tõkestada võimalikult varakult.

Siseriikliku infovahetuse efektiivsemaks muutmisel nähakse mitmeid võimalusi. Uurimisasutuse esindaja tõi välja, et siseriiklikult võiks toimida nn pangakontode keskregister, kust nähtub, kas üldse ja millistes Eesti krediitiasutustes on isikul avatud pangakontod. See kiirendaks oluliselt menetluse läbiviimist ning vähendaks halduskoormust. Rahapesu tõkestamise V direktiiv kehtestab samuti kõikidele liikmesriikidele kohustuse luua automatiseeritud keskmehhanismid, nagu keskregistrid, mis võimaldavad õigeaegselt tuvastada kõiki füüsilisi või juriidilisi isikuid, kellel nimel või kelle kontrolli all on liikmesriigi territooriumil asuvas krediitiasutuses maksekontosid, IBAN-numbriga pangakontosid või hoiulaekaid. Liikmesriikide keskregistrid tuleb luua hiljemalt 10. septembriks 2020. (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a, lk 10 ja 22) 2018. aastal avaldatud rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüsis on rahapesu vastase võitluse efektiivsemaks muutmise esmase meetodina välja toodud Eestis pangakontode registri käivitamine. Eesmärgiks on seatud pangakontode registri täies mahus käivitamine 2019. aastal e-aresti infosüsteemi osana. (Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise komisjon, 2018) Lõputöö kirjutamise ajal käib Pangaliidus koos töögrupp, kuhu kuuluvad pankade, uurimisasutuste ja rahapesu andmebüroo esindajad, et leppida kokku läbi keskregistri tehtavate maksekontode päringute üksikasjades ja e-aresti süsteemiga liidestamises (Eesti Pangaliit, 2019). Eestil on seega kohustus luua keskne pangakontode register lähima paari aasta jooksul ning seeläbi suureneb ka uurimisasutuste menetluste läbiviimise efektiivsus ning väheneb halduskoormus.

Rahapesu menetluspraktika jagamine uurimisasutuste vahel on samuti üks võimalus, kuidas tõsta uurijate ja prokuröride teadlikkust rahapesu menetlemisest ning tõhustada siseriiklikku koostööd ja infovahetust. Juhtumite arutelu ning analüüs, näiteks töögruppide raames, oleks hea võimalus, kuidas tõstatada diskussioone rahapesu menetlemise teemadel ning aidata kõikidel menetlevatel osapooltel mõista paremini rahapesu olemust ning kiiremalt tuvastada rahapesu tunnuseid. Ühe probleemina tõi eksperdid välja, et raske on tuvastada vara kasutamise eesmärki. Rahapesu puhul on oluline tuvastada varaga tehtavate tehingute eesmärgid, näiteks pangatehingute tegelik sisu ning menetluspraktika jagamine on hea

võimalus, kuidas tõendite saamise meetodeid jagada. Töögruppide loomine ning ühise aja leidmine võib aga osutada keeruliseks. Lõputöö autor pakub menetluspraktika jagamise võimalusena välja veel uurimisasutuste vahelise kinnise rahapesu teemalise foorumi loomise. Foorumis jagataks olulisimaid avastusi ning praktikas menetletud uudseid juhtumeid, millest on teistel menetlejalatel võimalus õppida. Foorum võimaldab uurijatel näha, kes on sarnaste tunnustega rahapesu kuritegusid menetlenud ning vajadusel nendelt ka nõu küsida. Eelnevalt nähtus statistikast, et maksukuriteod on olnud rahapesu eelkuritegudeks siiani pigem harvadel juhtudel (vt tabel 1). Süsteemne menetluspraktika jagamine uurimisasutuste vahel, kus tuuakse välja kõige olulisemad ja uudsemad juhtumid ning rahapesu skeemid, on hea võimalus ka maksukuritegude uurijatel rahapesu menetlemise alast teadlikkust tõsta ning teiste kogemustest õppida.

Uurimisasutuse esindaja tõi ühe võimaliku siseriikliku koostöö arendamise ideena välja ka rahapesu andmebüroo kriminaalmenetluse võimekuse rakendamise. Uurimisasutuse esindaja nägi selles võimalust, kuidas rahapesu andmebüroo esindajad saaksid ekspertidena vajadusel uurimisasutusi menetlustes aidata. Rahapesu andmebürool on pädevus kriminaalmenetluse läbiviimiseks, kuid ressursi ja aja mõttes ei ole seda praktikas rakendatud. Sellest ideest arenes välja aga veel üks võimalik lahendus – teatud juhtumitel asutuste ülest uurimisgruppide loomine. Maksukuriteod on kindla spetsiifikaga ja raskustasemega ning ka teiste eelkuritegude puhul võib olla juhtumeid, kus tegelikult on kuriteo mingis osas toime pandud maksukuritegu. Sellistel juhtudel oleksid asutuste ülesed uurimisgrupid hea lahendus, kuidas kaasata menetlustesse teiste valdkondade eksperte. Maksukuritegude uurijatele tekiks seega võimalus kaasata rahapesu alaseid eksperte oma menetlustesse. Rahvusvahelisel tasandil on riikidevahelised uurimisgrupid praktikas tavaline nähtus.

Rahvusvahelises mõttmes rahapesu vastase võitluse efektiivsemaks muutmiseks on sarnaselt eelpool väljatoodud siseriiklikule süsteemile kõige olulisem üldine informatsiooni kättesaadavus ning vahendamise kiirus. Euroopa Liidu tasandil on läbi ajaloo arendatud riikidevahelisi koostöö võimalusi (vt alapeatükk 1.1), kuid viimase paari aasta jooksul on rahapesu vastase võitluse rahvusvaheliste meetmete arendamine olnud üheks prioriteediks. Rahapesu olulisuse rõhutamine siseriiklikult võiks viia koostöö arendamiseni rahvusvahelisel tasandil ning seeläbi oleks menetlusasutustel võimalik kiiremini ning teadlikumalt koguda välisriikidest tõendeid ning saada õigusabi taotlustele vastuseid.

Konkreetsed lahendused, kuidas riikidevahelist infovahetust suurendada ning kuritegude menetlemise praktikat ühtlustada, tuleb välja selgitada Euroopa Liidu tasandil täiendavate analüüside käigus. Üheks võimalikuks lahenduseks, kuidas arendada rahvusvahelist koostööd ning ühildada süsteeme, pakuti sarnaselt siseriiklikule pangakontode keskregistri loomisele töötada välja ka ühtne tsentraliseeritud Euroopa Liidu pangakontode andmebaas. Pangaandmete kättesaadavuse parandamine loob rahapesu kuritegusid uurivatele asutustele võimaluse rahapesu tunnuseid avastada kiiremini ning seeläbi efektiivsemalt kriminaaltulu liikumist tõkestada. Eelpool toodi välja V rahapesu direktiivist tulenev nõue liikmesriikides luua lähiaastatel pangakontode keskregistrid. Liikmesriikides loodud keskregistrite mehhanismide kirjeldused tuleb edastada Euroopa Komisjonile (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a, lk 22), mistõttu on tõenäoline, et peale liikmesriikide edukat keskregistrite loomist tehakse ka Euroopa Liidu ülene keskregister.

Euroopa Liidu tasandil toimub pidev rahapesu tõkestamise süsteemide ning riikidevahelise koostöö arendamine. Koostöö kolmandate riikidega sõltub aga suuresti iga konkreetse riigi välispoliitikast ning siseriiklikust seadusandlusest ja praktikast. Rahapesu tõkestamise V direktiiv toob välja, et 1. juuniks 2019 hindab komisjon rahapesu andmebüroode ja kolmandate riikide koostöö raamistikku, sealhulgas takistusi ning võimalusi koostöö tõhustamiseks. Hinnatakse vajadust koordineerimis- ja toetusmehhanismi loomiseks, et Euroopa Liidu riikide andmevahetust kolmandate riikidega parandada (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a, lk 30) Töö kiire, konstruktiivse ja tõhusa koostöö nimel kolmandate riikidega on jätkuv, sealhulgas pööratakse ka tähelepanu sellele, et riikide tõlgendused rahapesu eelkuritegudest (sh maksukuritegudest) oleksid samad ning üheselt arusaadavad. Üheks võimaluseks, kuidas ühtlustada liikmesriikide õiguses sätestatud maksukuritegude definitsioon, on järgmise rahapesu direktiivis avada maksukuriteo määratlus, mida iga liikmesriik peab siseriiklikus õigusloomes rakendama.

Kõikide eelpool väljatoodud lahendusmeetmete rakendamine viitab tegelikult kõige olulisema ning vajalikuma tegevuseni – rahapesu menetlemise praktika suurendamiseni. Intervjuule vastanutest enamus rõhutasid, et rahapesu menetlemine muutub efektiivsemaks juhul kui rahapesu reaalselt uuritakse ja praktikas menetletakse. Kõige rohkem õpitakse praktikas esinenud juhtumitest, seega on oluline rahapesu kuriteo tunnuseid eelkuritegude menetlemisel vaadata ning võimalusel ka rahapesu menetleda. Statistika analüüsist nähtus (vt tabel 2), et rahapesu eelkuriteona on praktikas siiani olnud ainult maksukohustuse

varjamise ja tagastusnõude alusetu nõude suurendamise (KarS § 389¹) ja suures ulatuses maksukelmuse (KarS § 389²) paragrahvid. Maksualaste süütegude loetelu on tegelikult suurem, sinna kuuluvad ka salakaubaveo kuriteod ning tollisoodustusega kaupade ja aktsiisikaupadega tehtavad ebaseaduslikud toimingud. Praktika suurendamisega saaks nii menetlus- kui kohtupraktikas lahendatud ka olukorra, kus ühekuulise maksukuriteo puhul on võimalik toime panna rahapesu enne kui juriidiliselt eelkuritegu.

Rahapesu menetlemise praktika suurendamine koosmõjus teadlikkuse tõstmise ja infovahetuse kiirendamisega on lahendus ka olukorrale, kus menetluse käigus tõstatub mõistliku menetlusaja küsimus. Kiirem infovahetus aitab vältida menetlusaja liigset venimist. Rahapesu tõkestamise süsteemide efektiivsuse regulaarne hindamine nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt on oluline süsteemi veelgi efektiivsemaks muutmiseks. Hetkel on praktikas tõendatud rahapesu ainult sama perioodi kohta, mis on võetud maksukuriteo aluseks. Lähtudes RahaPTS § 4 lg 5, mis näeb ette võimaluse tuvastada rahapesu ka juhtudel kui eelkuriteo üksikasjad ei ole tuvastatud, on võimalus tegelikult vaadata rahapesu laiemalt kui ainult maksukuriteo periood. Nimetatud paragrahvi puhul puudub hetkel veel kohtupraktika, mistõttu ongi oluline seda seaduse antud võimalust edaspidi kasutada ja maksukuritegude kui eelkuritegude puhul praktikasse rakendada.

Kokkuvõtvalt nähakse probleemide lahendustena menetluspraktika suurendamist, teadlikkuse tõstmist ja koordineeritud infovahetuse loomist siseriiklikult, Euroopa Liidu tasandil ja ka kolmandate riikidega. Teadlikkuse tõstmiseks soovivad eksperdid viia asutuste siseselt läbi rahapesu teemalisi koolitusi. Pangakontode keskreistri loomist nähakse infovahetuse efektiivsemaks muutmisel lahendusena nii siseriiklikult kui Euroopa Liidu tasandil. Uurimisasutuste vaheline menetluspraktika jagamine, kas ühiste töögruppide raames või kinnises foorumis, aitaks rahapesu menetlustega vähem kokku puutunud uurijatel tõsta teadlikkust ning annaks võimaluse õppida teiste uurijate praktikast. Asutuste üleste uurimisgruppide loomine teatud juhtumitel võiks aidata kaasa teiste erialade (sh rahapesu) ekspertide kaasamisel eelkuritegude menetlustesse. Kõikide lahenduste koosmõjul on võimalik muuta rahapesu tõkestamise süsteemi efektiivsemaks ning vähendada probleeme, mis võivad rahapesu uurimisel esineda.

KOKKUVÕTE

Usaldusväärse ja ausalt toimiva ärikeskkonna säilimiseks maailmas on riigid ühe prioriteedina välja toonud rahapesu vastase võitluse. Süsteemne kuritegelikul teel tulu saavate isikute avastamine ja rahapesu tõkestamine on võimalik ainult läbi siseriikliku ja rahvusvahelise koostöö. Selleks, et tagada kiirem ja tõhusam rahapesu uurimine, tuleb välja selgitada praktikas esinevad probleemkohad rahapesu uurimisel ning võimalikud lahendused. Lõputöös käsitleti rahapesu uurimist vaid maksukuritegude kontekstis. Rahapesu uurimise probleemide tuvastamine ning lahendamine on oluline kogu riigi finantsüsteemi kaitseks.

Lõputöö teema aktuaalsus tuleneb sellest, et 2018. aastal võeti Euroopa Liidus vastu kaks rahapesu tõkestamise direktiivi: V rahapesu tõkestamise direktiiv ning kriminaalõiguse abil rahapesu vastu võitlemise direktiiv (Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018a; Euroopa Parlament ja Nõukogu, 2018b). Mõlemas direktiivis on sätestatud, et liikmesriikide õiguses tuleb eelkuriteona käsitleda otseste ja kaudsete maksudega seotud maksukuritegusid. Lisaks on Maksu- ja Tolliameti arengukavas aastateks 2017 – 2020 ühe eesmärgina välja toodud kriminaaltulu tuvastamise võimekuse arendamine (Maksu- ja Tolliamet, 2017, lk 14). Kuritegevuse ja rahapesu tõkestamiseks on oluline jälgida, mis saab maksukuritegudest teenitud varast edasi.

Rahapesu võimalikult kiireks ja efektiivseks menetlemiseks tuleb välja selgitada probleemid, mis võivad rahapesu uurimisel esineda. Lõputöö uudsus seisnes selles, et teadaolevalt ei ole varem analüüsitud rahapesu kuritegude uurimise probleeme kui eelkuritegudeks on maksukuriteod. Samuti seda, millised on võimalikud lahendused probleemidele. Rakendades nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt töös välja toodud probleemide võimalikke lahendusi, saab rahapesu tõkestamist Eestis veelgi efektiivsemaks muuta.

Lõputöö uurimisprobleemina püstitati küsimus: millised probleemid esinevad rahapesu uurimisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu ning millised on võimalikud lahendused? Sellest lähtuvalt oli lõputöö eesmärgiks välja selgitada probleemid, mis esinevad uurimisasutustel menetluspraktikas kui rahapesu eelkuriteoks on maksukuritegu ning pakkuda välja võimalikud lahendused.

Esimeseks uurimisülesandeks oli ülevaate andmine rahapesu kujunemisest ja olemusest. Rahapesu on kriminaalsest tegevusest teenitud vara teadlik peitmine, eesmärgiga varjata vara tegelikku omanikku või illegaalset päritolu. Rahapesu on rahvusvahelise iseloomuga kuritegu, mistõttu on ajalooliselt loodud rahapesu vastases võitluses mitmeid rahvusvahelisi organisatsioone ja õigusakte, mille alusel ka Eesti oma siseriiklikku järelevalvet ja õigusaktide loomet kujundab. Rahapesu on vaadeldav kolme põhietapina (paigutamine, laotamine ja integreerimine), millele eelneb alati eelkuritegu.

Teiseks uurimisülesandeks oli anda ülevaade maksukuritegude käsitlemisest rahapesu eelkuriteona. Eesti ei ole piiranud rahapesu eelkuritegude loetelu, mistõttu saab eelkuriteoks olla iga karistusseadustikus välja toodud kuritegu, sealhulgas ka maksukuritegu. Maksukuriteod, mis saavad olla rahapesu eelkuriteod on tagastusnõude alusetu suurendamine, salakaubavedu ning ebaseaduslikud toimingud tollisoodustusega kaubaga ja aktsiisikaubaga. Maksukohustuse varjamine ei saa üldjuhul olla rahapesu eelkuritegu seni, kuni summa on võimalik sisse nõuda haldusmenetluses või avalik-õigusliku nõudeavaldusega kriminaalmenetluses.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli ekspertintervjuude ja dokumendianalüüsi põhjal välja selgitada probleemid, mis esinevad rahapesu menetlemisel kui eelkuriteoks on maksukuritegu. Probleeme toodi välja nii siseriiklikul kui rahvusvahelisel tasandil. Teatud juhtudel võib olla raske aru saada, millised tehingud varaga on osa eelkuriteost ja millised on vaadeldavad võimaliku rahapesuna. Piiriüleste kuritegude puhul on esinenud probleeme tõendite saamisel ning riikidevahelist koostööd on takistanud ühtse maksukuritegude määratluse puudumine. Infovahetus kolmandate riikidega on teatud juhtudel keeruline ja ajamahukas. Ajamahukate juhtude puhul võib tõstatuda ka mõistliku menetlusaja küsimus. Siseriiklikult nähakse probleemina pangakontode keskregistri puudumist ning küberruumis toime pandud maksukuritegude ja rahapesu kuritegude menetlemise raskust. Jõustunud kohtulahendite põhjal nähtus, et siiani on maksualastest süütegudest olnud rahapesu eelkuritegudeks vaid maksukohustuse varjamise ja tagastusnõude alusetu suurendamise ning suures ulatuses maksukelmuse paragrahvid, kuid rahapesu tunnuseid oleks võimalik vaadata ka teise kahe maksualase süüteo paragrahvi puhul. Lisaks tõendatakse rahapesu sama perioodi kohta, mis on võetud maksukuriteo uurimise aluseks, kuid sellisel juhul võib osa kriminaaltulust jääda tegelikkuses kurjategijatelt konfiskeerimata.

Neljandaks uurimisülesandeks oli välja selgitada võimalikud lahendused rahapesu uurimise probleemidele. Lahendustena nähakse menetluspraktika suurendamist, teadlikkuse tõstmist ja koordineeritud infovahetuse loomist nii siseriiklikult kui rahvusvaheliselt. Teadlikkuse tõstmiseks soovitavad eksperdid viia asutuste siseselt läbi rahapesu teemalisi koolitusi. Pangakontode keskregistri loomist nähakse infovahetuse efektiivsemaks muutmisel lahendusena nii siseriiklikult kui Euroopa Liidu tasandil. Uurimisasutuste vaheline menetluspraktika jagamine, kas ühiste töögruppide raames või kinnises foorumis, aitaks rahapesu menetlustega vähem kokku puutunud uurijatel tõsta teadlikkust ning annaks võimaluse õppida teiste uurijate praktikast. Asutuste ülest uurimisgruppide loomine võiks aidata menetlustesse kaasata teiste erialade (sealhulgas rahapesu) eksperte.

Lõputöös püstitatud eesmärk sai täies mahus täidetud ning uurimisküsimused on leidnud vastused. Edaspidi soovitatakse täiendavalt uurida Eestis maksukuritegude eest määratavate karistuste liike ja määrasid, tuues võrdluseks teiste riikide kohtupraktika sarnaste maksukuritegude puhul.

SUMMARY

States have identified the fight against money laundering as one of the top priorities in order to maintain a trustworthy and honest business environment around the world. The aim of the thesis was to find out the problems that occur for the relevant authorities in the procedural practice when the predicate offence for the money laundering is a tax offence and offer possible solutions.

The title of thesis is “Tax crime as predicate offences of money laundering: problems and solutions”. Thesis is written in Estonian language and has 52 pages with 1 annex. 67 literature sources have been used and to all of them have been referred in the text.

The work is topical because the 5th Anti-Money Laundering Directive and the Directive on combating money laundering by criminal law were adopted by the European Union in 2018. In addition, the Development Plan of the Estonian Tax and Customs Board for 2017 – 2020 identifies the increase of the capacity for identifying the proceeds of crime as one of the objectives.

The result of the research showed that it is problematic to obtain evidence for cross-border crimes, cooperation has been hampered by the lack of a common definition of tax crimes. The exchange of information with third countries is difficult and time-consuming. In the situation of time-consuming cases, the issue of reasonable procedural time can also be raised. Nationwide, the problem is the absence of a central register of bank accounts and the difficulty of handling tax and money laundering offences that are committed in cyberspace. In addition in some cases it may be difficult to understand when the predicate offence ends and how to prove the purpose of transactions with assets.

Possible solutions are to raise awareness of money laundering through internal training within the institutions and through increasing procedural practices. The establishment of a central register of bank accounts is seen as a solution for making the exchange of information more efficient both at national and EU level. Sharing procedural practices between investigative bodies, either within joint working groups or in a closed forum, would help researchers who are less exposed to money laundering procedures to raise awareness and provide an opportunity to learn from other’s practices.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Al-Nuemat, A. A., 2014. Money Laundering and Banking Secrecy in the Jordanian Legislation. *Journal of International Commercial Law & Technology*. 9 (2), pp. 117 – 126.

Alkoholi-, tubaka-, kütuse- ja elektriaktsiisi seadus (2002) RT I, 07.12.2018, 30.

Böszörmenyi, J. & Schweighofer, E., 2015. A review of tools to comply with the Fourth EU anti-money laundering directive. *International Review of Law, Computers & Technology*, 29 (1), pp. 63 -77.

Council of Europe, 2005. *Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism*.

[Võrgumaterjal] Leitav: chrome-

extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/https://rm.coe.int/168008371f

[Kasutatud 18.01.2019].

Council of Europe, 2014. *MONEYVAL report on the 4th round assessment visit in Estonia*.

[Võrgumaterjal] Leitav: https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/2014-news-/asset_publisher/fdfDJgg36AI4/content/moneyval-report-on-the-4th-round-assessment-visit-in-estonia [Kasutatud 09.12.2018].

Council of Europe, 2018. *Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism*. [Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www.coe.int/en/web/moneyval/> [Kasutatud 06.12.2018].

Council of Europe, 2019. *Chart of signatures and ratifications of Treaty 198*.

[Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list-/conventions/treaty/198/signatures> [Kasutatud 18.01.2019].

Council of Europe Committee of Ministers, 1980. *Recommendation No (80) 10 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Against the Transfer and the Safekeeping of Funds of Criminal Origin*. [Võrgumaterjal] Leitav: chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.masak.gov.tr/media/portals/

masak2/files/en/Legislation/LaunderingProceedsofCrime/international_legislation/CE/R80(10).pdf [Kasutatud 08.12.2018].

Cullen, P. J., 1993. Money Laundering: The European Community Directive. Rmt: H.L. MacQueen, toim-d. *Money Laundering*. Edinburgh: Edinburgh University Press, pp 34-36.

Eesti Pangaliit, 2019. *Rahapesu tõkestamise toimkond. Tegevuste kalender*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pangaliit.ee/rahapesu-tokestamine/tegevuste-kalender> [Kasutatud 01.04.2019].

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992) RT I, 15.05.2015, 2.

European Committee on Crime Problems & Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures, 2007. *Third Round Detailed Assessment Report on Poland. Summary*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.coe.int/en/web/moneyval/jurisdictions/poland> [Kasutatud 10.01.2019].

Euroopa Komisjon, 2005. *Euroopa Nõukogu rahapesu, kriminaaltulu avastamist, arestimist ja konfiskeerimist ning terrorismi rahastamist käsitleva konventsiooni nr 198 allkirjastamise kohta Euroopa Ühenduse nimel*. [Võrgumaterjal] Leitav: <chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfdmadadm/https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005PC0426&from=et> [Kasutatud 08.12.2018].

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2001/97/EÜ, 28. detsember 2001, *millega muudetakse nõukogu direktiivi 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta*.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ, 26. oktoober 2005a, *rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta*.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2015/849, 20. mai 2015, *mis käsitleb finantsüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 648/2012 ja*

tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/60/EÜ ja komisjoni direktiiv 2006/70/EÜ.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/843, 30. mai 2018a, millega muudetakse direktiivi (EL) 2015/849, mis käsitleb finantssüsteemi rahapesu või terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise tõkestamist, ning millega muudetakse direktiive 2009/138/EÜ ja 2013/36/EL.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv (EL) 2018/1673, 23. oktoober 2018, rahapesu vastu võitlemise kohta kriminaalõiguse abil.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EÜ) nr 1889/2005, 26. oktoober 2005b, ühendusse sisse toodava või ühendusest välja viidava sularaha kontrollimise kohta.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu määrus (EL) nr 952/2013, 9. oktoober 2013, millega kehtestatakse liidu tolliseadustik.

Euroopa Ühenduste Nõukogu direktiiv 91/308/EMÜ, 28. juuni 1991, rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta.

Federal Financial Institutions Examination Council, 1986. *Money Laundering Control Act of 1986*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.ffiec.gov/bsa_aml_infobase/documents/regulations/ml_control_1986.pdf [Kasutatud 08.12.2018].

Feldmanis, L. & Ploom, T., 2007. Rahapesu kriminaliseerimine: kelle suhtes ja millise põhjendusega? *Juridica*, 2007(III), lk 180 – 188.

Financial Action Task Force, 2012 – 2018. *International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism & Proliferation*. Paris: France.

Financial Action Task Force, 2018. *History of the FATF*. [Võrgumaterjal] Leitav: <http://www.fatf-gafi.org/about/historyofthefatf/> [Kasutatud 08.12.2018].

Financial Action Task Force on Money Laundering, 1996. *The Forty Recommendations*. [Võrgumaterjal] Leitav: chrome-extension://oemmnndcblldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%201996.pdf [Kasutatud 09.12.2018].

Gilmore, W. G., 1999. *Dirty Money: The Evolution of Money Laundering Countermeasures*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

J. E. süüdistuses KrK § 76 lg 2 ja M. R. süüdistuses KrK § 76 lg 2 ja § 17 lg 4 ning § 186 järgi (1999) 3-1-1-20-99.

Joecks, W. & Miebach, K., 2003. *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch*. München: Verlag C. H. Beck.

Riigi Teataja, 2019. *Kohtulahendite register*. [Võrgumaterjal] Leitav: https://www.riigiteataja.ee/kohtulahendid/koik_menetlused.html [Kasutatud 16.03.2019].

Kahtlustatava O. G. ja kolmanda isiku I. G. vara arestimine (2015) 3-1-1-52-15.

Karistusseadustik (2001) RT I, 07.12.2018, 21.

Krediidasutuste seadus (1994) RT I, 1995, 4, 36.

Kriminaalasi Denis Beliakovi süüdistuses KarS § 386 lg 1, § 390 lg 1 - § 22 lg 3, § 394 lg 2 p-de 2 ja 3 ning § 345 lg 1 järgi; Andrey Mikhaylovi süüdistuses KarS § 386 lg 1, § 390 lg 1 - § 22 lg 3, § 394 lg 2 p-de 2 ja 3, § 344 lg 1 ning § 345 lg 1 järgi; Juri Andone süüdistuses KarS § 386 lg 1 - § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 - § 22 lg 3 järgi; Sergei Saltõkovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 - § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 järgi; Voldemar Smirnovi süüdistuses KarS § 386 lg 1 - § 22 lg 3 ja § 390 lg 1 järgi (2005) 3-1-1-34-05.

Kriminaalasi Georgy Ivanchenko süüdistuses KarS § 184 lg 1 ja §418 lg 1 järgi (2011) 3-1-1-4-11.

Kriminaalasi Ilmar Koka (Kokk) süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi; Aare Vilemi süüdistuses KarS § 386 lg 1 - § 22 lg 3 järgi; Mart Kuusi süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi; Gert Kuusi süüdistuses KarS § 386 lg 1 - § 22 lg 3 järgi; OÜ TunMed süüdistuses KarS § 386 lg 2 järgi (2013) 3-1-1-63-13.

Kriminaalasi Ivo Voori (Voor) süüdistuses KarS § 389² lg 1 – § 25 lg 2 ja § 210 lg 2 järgi; Setu Põllud OÜ süüdistuses KarS § 389² lg 3 – § 25 lg 2 ja § 210 lg 3 – § 25 lg 2 järgi; Uudismaa OÜ süüdistuses KarS § 389² lg 3 – § 25 lg 2 ja § 210 lg 3 järgi (2015) 3-1-1-54-15.

Kriminaalasi K. L-i süüdistuses KrK §141¹ lg 1, KarS § 209 lg 2 p 1– § 25 lg 2, § 344 lg 1 ja § 345 lg 1 järgi (2007) 3-1-1-94-06.

Kriminaalasi Kulno Tubli süüdistuses KarS § 386 lg 1 järgi (2008) 3-1-1-47-07.

Kriminaalasi Silver Sisaski süüdistuses KarS § 199 lg 2 p-de 4, 7ja 8, § 394 lg 1 ning § 202 lg 2 p 2 järgi (2010) 3-1-1-68-10.

Kriminaalasi Toomas Tiiki süüdistuses KarS § 424 järgi (2008) 3-1-1-37-07.

Kriminaalkodeks (1994) RT I 1994, 50, 845.

Kriminaalmenetluse seadustik (2003) RT I, 07.12.2018, 24.

Laherand, M-L., 2008. *Kvalitatiivne uurimusviis*. Tallinn: Infotrükk.

Low, P. C. K., 2008. Anti-Money Laundering + Knowing Your Customer = Plain Business Sense. *Insights to A Changing World Journal*, 2008(3), pp. 48 - 56.

Maksukorralduse seadus (2002) RT I, 07.12.2018, 5.

Naylor, R. T., 2002. *Wages of Crime: Black Markets, Illegal Finance, and the Underworld Economy*. Kingston: McGill-Queen's University Press.

Northrup, C. C., 2011. Money Laundering. Rmt: *American Economy: A Historical Encyclopedia*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, p. 445.

Politsei- ja Piirivalveamet, 2019. *Kohtulahendid, väärteolahendid ja haldusaktid*.

[Võrgumaterjal] Leitav:

<https://www2.politsei.ee/et/organisatsioon/rahapesu/kohtulahendid/> [Kasutatud 22.03.2019].

Rahandusministeerium, 2018. *Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamine. Eesti rahapesu ja terrorismi rahastamise siseriiklik riskihinnang 2015*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine> [Kasutatud 04.01.2019].

Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise komisjon, 2018. *Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise valitsuskomisjoni analüüs ja ettepanekud*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://www.rahandusministeerium.ee/et/finants-ja-ettevotluspoliitika/rahapesu-ja-terrorismi-rahastamise-tokestamine> [Kasutatud 17.03.2019].

Rahapesu ja terrorismi tõkestamise seadus (2017) RT I, 17.11.2017, 38.

Rahapesu tõkestamise seadus (1998) RT I 1998, 110, 1811.

Riigikogu, 2000a. *Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon. Välisleping. RT II 2000, 7, 41*.

Riigikogu, 2000b. *Rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon. Välisleping. RT II 2003, 1, 1*.

Scherrer, A. & Amicelle, A., 2017. *Fighting tax crimes – Cooperation between Financial Intelligence Units*. [Võrgumaterjal] Leitav: [chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbdadm/http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/598603/EPRS_STU\(2017\)598603_EN.pdf](chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbdadm/http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/598603/EPRS_STU(2017)598603_EN.pdf) [Kasutatud 10.03.2019].

Siseminister, 1999. *Rahapesu andmebüroo kogutavate andmete registreerimise ja töötlemise korra kinnitamine. Määrus*. RTL 1999, 107, 1373.

Sootak, J. & Pikamäe, P., 2015. *Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne*. 4. täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.

Stessens, G., 2000. *Money Laundering: A New International Law Enforcement Model*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tanzi, V., 1996. Money Laundering and The International Financial System. *International Monetary Fund Working Paper*, 94(55), pp. 2 - 16.

United Nations, 1988. *United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances*. [Võrgumaterjal] Leitav: chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/11/19901111%2008-29%20AM/Ch_VI_19p.pdf [Kasutatud 08.12.2018].

United Nations Office on Drugs and Crime, 2004. *Part One. Legislative guide for the implementation of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime*. [Võrgumaterjal] Leitav: chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbfmadadm/http://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/02%20Legislative%20guide_TOC%20Convention.pdf [Kasutatud 10.01.2019].

US District Court for the Southern District of Florida, 1982. *551 F. Supp. 314*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/551/314/2366254/> [Kasutatud 11.12.2018].

Vahtra, R., Tenusaar, A., Vaher, I., Vaik, L., Feldmanis, L., Paul, A., Palumaa, A. & Beens, J., 2006. *Rahapesu tõkestamise käsiraamat*. Tallinn: Rahapesu andmebüroo.

Vabariigi Valitsus, 1950. *Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Välisleping. RT II 2000, 11, 57*.

Vabariigi Valitsus, 2017. *Seletuskiri rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse eelnõu juurde*. [Võrgumaterjal] Leitav: chrome-extension://oemmndcblldboiebfnladdacbdm/adm/https://www.riigikogu.ee/download/c1418042-2fbc-42f5-883c-3942cd3992c1 [Kasutatud 09.12.2018].

Õiguskaitse valdkonna statistikakeskus, 2019. *Maksu- ja Tolliametis registreeritud kuriteod: aastate võrdlus valitud perioodil*. Tallinn: Registrate ja Infosüsteemide Keskus.

Lisa 1. Ekspertintervjuu küsimused

1. Millised on Teie igapäevased tööülesanded?
2. Kui palju puutute oma igapäeva töös kokku rahapesu menetlemisega?
3. Milline on rahapesu uurimisprotsessis Teie ülesanne?
4. Kas peate oluliseks kriminaalmenetlusele võimalusel rahapesu paragrahvi lisamist? Palun oma seisukohta põhjendada.
5. Milliste maksuritegude puhul ja millistel tingimustel oleks otstarbekas uurida ka rahapesu? Palun oma seisukohta põhjendada.
6. Mis hetkel lõppeb Teie hinnangul praktikas maksuritegu ning hakkab rahapesu?
7. Millised probleemid esinevad Teie praktikas rahapesu menetlemisel kui rahapesu eelkuriteoks on maksuritegu?
8. Millised on võimalikud lahendused eeltoodud probleemidele?
9. Milline on Teie asutuse rahapesualane koostöö teiste rahapesu tõkestamise süsteemis olevate asutustega?
10. Kas Teil on midagi lisada?